

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
MAGİSTRATURA MƏRKƏZİ

Əlyazması hüququnda

Həsənov Şəhriyar Rüstəm oğlunun

“DTS və onun insan həyatındakı estetik rolunun analizi” mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASIYASI

Ixtisasın şifri və adı:

060321 - “Dizayn”

Ixtisaslaşma:

“Dizayn və texniki estetika”

Elmi rəhbər:

Magistr proqramının rəhbəri:

s.ü.f.d.L.H.Məmmədova

dos.Y.Ç.Ağamalyeva

Kafedra müdiri: s.ü.f.d. L.H.Məmmədova

BAKI – 2018

M Ü N D Ə R İ C A T

səh.

Giriş.....3

Fəsil I. Yaradıcılıq - şəxsiyyətin inkişafında zəruri komponent kimi

1.1. Yaradıcı şəxsiyyət – təhsil və tərbiyə prosesin ən vacib məqsədi.....7

1.2. Dekorativ-tətbiqi sənət - yaradıcı insanın inkişafı vasitəsi kimi.....10

1.3. Bədii sənətkarlığın qısa xarakteristikası.....15

Fəsil II. Bəşəriyyətin estetik tərbiyə probleminə nəzəri yanaşmalar

2.1. Estetik tərbiyə: konsepsiya, estetik təhsil meyarları.....32

2.2. Estetik tərbiyə formaları və metodları.....35

Fəsil III. Dekorativ və tətbiqi sənət estetik tərbiyə vasitəsi kimi

3.1. Dekorativ-tətbiqi sənət anlayışı və təsnifatı.....37

3.2. Dekorativ sənətin inkişafında tarixi qanunauyğunluqlar.....38

3.3. Dekorativ-tətbiqi sənətin estetik xüsusiyyətləri.....44

3.4. Dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində forma və bədii obrazlar
estetik təsir alətləri kimi.....50

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR.....56

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....59

XÜLASƏ.....61

PEZİOME.....62

SUMMARY.....63

ƏLAVƏLƏR.....64

GİRİŞ

Xalq yaradıcılığının bir hissəsi olan dekorativ-tətbiqi sənət, insanın inkişafında təsirli vasitələrdən biri hesab olunur. Cəmiyyətin mənəvi canlanması, çiçəklənməsi, milli kimliyin inkişafı, əcdada, tarixi kimliyə, xalq mədəniyyətinə olan maraq, müasir dövrdə yetişən gənc nəsillərin tərbiyəsinə və onun mənəvi inkişafına töhfə verən, olduqca mühüm bir prosesdir. Folklor (xalq yaradıcılığı) - xalqın mənəvi enerjisi, etnosun mənəvi potensialını qoruyan və inkişaf etdirən mənəvi dəyərlərin unikal bir dünyasıdır.

Xalq tətbiqi sənətinin uşaqların tərbiyəsindəki rolu və yeri barədə bir çox alimlər yazıblar. Onların fikirlərinə görə: incəsənət vətən haqqında ilk təəssüratı, mədəniyyət haqqında, gözəllik anlayışını, uşaqlarda ilkin sənət, yaradıcılıq ideyalarını formalaşdırır. Anadan gəlmə istedadlı insanlardan fərqli olaraq, yarada bilmək qabiliyyəti, sənət duyumu yalnız məqsədyönlü təlimlər, yaradıcılıq qabiliyyətinin yüksək səviyyədə inkişafını təmin etməyə imkan verir. Bu prosesə şəxsiyyət formalaşmağa başladığı mərhələdən (uşaqlıqlıq dövründən) təlqin etməyə başlanmalıdır.

Dövlətimizin hazırkı inkişaf mərhələsində iqtisadi və siyasi dəyişikliklər fonunda estetik inkişaf və təhsil prosesinin məqsədi bəşəriyyətin hərtərəfli inkişafına nail olmaqdır.

Son vaxtlarda, bədii-estetik təhsil nəzəriyyəsinin və praktikasının problemlərinə şəxsiyyətin formalaşdırılması vasitəsi kimi reallığa, mənəvi və intellektual təhsil vasitəsinə, yəni tam inkişaf etmiş, mənəvi zəngin, münasibət qurmaq üçün vacib bir vasitə kimi diqqət yetirilmişdir.

Son iyirmi il ərzində psixoloqlar və pedaqoqlar vəziyyətdən çıxış yolu axtarırlar, müasir şəraitdə fərdiyyət probleminə yeni metodoloji yanaşmalar tapmaq üçün araşdırma aparırlar.

Dekorativ-tətbiqi sənətin təlim hissəsi özündə aşağıdakıları birləşdirir: zəhmətə alışmaq, iştirak etdiyən prosesindən məmnunluq duyğusunun inkişafı və onun nəticələrinin qəbul edilməsi, insanların həyatında əməyin rolu, gündəlik

həyatda istifadə olunan materiallar və əl alətləri ilə tanış olmaq və əl işi bacarıqlarının əldə olunması.

Fikirlər inkişaf etməlidir: dəyərlər sistemi, psixoloji münasibətlər, effektiv işçi olmaq üçün lazım olan şəxsi keyfiyyətləri və bir tərəfdən, cəmiyyətə faydalı olmaq, digər tərəfdən isə şəxsi istəkləri həyata keçirmək. Milli iqtisadiyyatın inkişaf istiqamətləri ilə tanış olmaq, iş növləri, ümumi peşələr, ən çox istifadə edilən avadanlıq və vasitələrdən istifadə etməyi, bir vətəndaş və işçi yetişdirilməsi və formalaşması üçün zəruri şərait olan ictimai faydalı işi aşılamaq lazımdır.

Mövzunun aktuallığı. Xalq tətbiqi sənətinin uşaqların tərbiyəsindəki rolu və yeri barədə bir çox alimlər yazıblar. Onların fikirlərinə görə: incəsənət vətən haqqında ilk təəssüratı, mədəniyyət haqqında, gözəllik anlayışını, uşaqlarda ilkin sənət, yaradıcılıq ideyalarını formalaşdırır. Anadan gəlmə istedadlı insanlardan fərqli olaraq, yarada bilmək qabiliyyəti, sənət duyumu yalnız məqsədyönlü təlimlər, yaradıcılıq qabiliyyətinin yüksək səviyyədə inkişafını təmin etməyə imkan verir. Bu prosesə şəxsiyyət formalaşmağa başladığı mərhələdən (uşaqlıqlıq dövründən) tələq etməyə başlanmalıdır. Beləliklə, mövzu aktuallığı ilə seçilir, çünki burada dekorativ tətbiqi sənətin insan həyatındakı yerinin mühümlüyünü nəzərə alaraq onun cəmiyyətdəki estetik rolu təhlil edilir.

Tədqiqatın predmet və obyektı. Dissertasiyada insanın estetik tərbiyə prosesi tədqiqatın obyektı olub ümumi şəkildə təhlil edilmişdir. Dekorativ-tətbiqi sənət isə estetik tərbiyə vasitəsi kimi dissertasiyanın predmeti olaraq qəbul edilmiş və geniş şəkildə tədqiq olunmuşdur.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri – Dekorativ-tətbiqi sənət vasitələri ilə estetik tərbiyə təcrübəsini öyrənərək ona təsir göstərən amilləri analiz etməkdən ibarətdir.

Dissertasiyada bu məqsədlə aşağıdakı əsas məsələlər araşdırılmışdır:

1. Estetik tərbiyə anlayışının açılması;
2. Estetik tərbiyənin kriteriyaları;
3. Estetik tərbiyənin forma və metodları;

4. Dekorativ tətbiqi sənət konsepsiyası və təsnifatı;
5. Dekorativ tətbiqi incəsənətin növlərinin tarixən yaranması və formalaşmasını prosesini analiz etmək;
6. Yaradıcılıq prosesinin quruluşunu araşdırmaq;
7. Yaradıcılıq prosesinin mərhələlərini müəyyən etmək.

Tədqiqatın informasiya bazası və işlənilməsi metodları qarşıya qoyulan məsələlərə sistemli şəkildə yanaşmaqla, dizayn aləmində dekorativ tətbiqi sənət vasitəsilə estetik tərbiyənin formalaşmasının səmərəli tədqiqatı üsullarına əsaslanır ki, bu da arxiv materialları, elmi və tarixi mənbələr və internet xidmətləri vasitəsi ilə müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Dekorativ-tətbiqi sənət funksional texnoloji savadlılığın inkişafına kömək edir, ümumi bilik və bacarıqlarının, peşə fəaliyyəti bütün sahələr üzrə lazımı, əməksevərlik, zəhmətə hörmətlə yanaşılması, qayğıkeşlik, qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün əzmkarlıq, işgüzarlıq, prosesə yaradıcı yanaşma, qərarların qəbulu kimi bir çox mühüm keyfiyyətlər şəxsiyyəti formalaşdırır. Dekorativ-tətbiqi sənətin tədrisi məhdud zaman çərçivəsində tamamlanmış, bütöv, tam şəkildə təlim-tərbiyə prosesinin bir kəsimini təşkil edir. O zəncirin bir halqasıdır və konkret təhsil və tərbiyə məsələləri ilə məşğul olur. Bundan çıxış edərək, dekorativ tətbiqi sənətin öyrənilməsində konkret vəzifələri müəyyən etmək mümkündür. Yuxarıda göstərilən məsələlər nəzərə alınaraq dissertasiyada DTS və onun insan həyatındakı estetik rolunu əks etdirən faktorlar təhlil olunaraq bütövlükdə cəmiyyətə tətbiq edilə bilər.

Dissertasiyanın əsas müddəaları və əldə edilən nəticələri həmçinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Texnologiya və Dizayn” fakultəsinin diplom, eləcə də sərbəst işlərində, həmçinin mühazirə kurslarında istifadə oluna bilər.

Disserrtasiya işin strukturu və həcmi. Disserrtasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə və təkliflər, disserrtasiya işinə edilmiş əlavə və istifadə edilən ədəbiyyat

siyahısından ibarətdir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi 76 səh, 7 şəkildən ibarətdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Estetik yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşması olmadan insanların hərtərəfli inkişafına nail olmaq mümkün deyil. Buna görə də, estetik yaradıcılıq qabiliyyətini təşkil edən estetik zövqün düzgün inkişafında rol oynayan amillərin araşdırılması dissertasiyanın elmi yeniliyi hesab edilə bilər.

“Yaradıcılıq - şəxsiyyətin inkişafında zəruri komponent kimi” adlı **I fəsildə**, yaradıcı şəxsiyyət – təhsil və tərbiyə prosesin ən vacib məqsədi açıqlanmış, dekorativ-tətbiqi sənət - yaradıcı insanın inkişaf vasitəsi kimi təhlil olunmuşdur. Həmçinin, bədii sənətkarlığın qısa xarakteristikası analiz edilmişdir.

“Bəşəriyyətin estetik tərbiyə probleminə nəzəri yanaşmalar” adlı **II fəsildə** estetik tərbiyə: konsepsiya, estetik təhsil meyarları, estetik tərbiyə formaları və metodları şərh edilmişdir.

“Dekorativ və tətbiqi sənət estetik tərbiyə vasitəsi kimi” adlı **III fəsildə** dekorativ-tətbiqi sənət anlayışı və təsnifatı, dekorativ sənətin inkişafında tarixi qanunauyğunluqlar, dekorativ-tətbiqi sənətin estetik xüsusiyyətləri açıqlanmış və dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində forma və bədii obrazlar estetik təsir alətləri göstərilmişdir.

“NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR” bölümündə dekorativ-tətbiqi sənətin bədii fəaliyyətin xüsusi bir sahəsi kimi qanuna uyğun şəkildə inkişaf etməsini nəzərə alaraq, onun ifadə vasitələrinin formalaşması və ictimaiyyətin özünüdərkinə böyük təsir göstərməsi vurğulanmışdır. Ümumiyyətlə, dekorativ sənət - ən azad və açıq yaradıcılıq növüdür. Məhz buna görə də onun missiyası, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişməsində cəmiyyətə kömək etməkdir. Tətbiqi sənətin tarixi missiyası maddi mühitin bədii dizaynıdır, mənası və vəzifəsi insanları əhatə edən yaşayış məkanında gizlidir: obyektiv dünyada, həyat şəraitində, avadanlıq və texniki vasitələrlə, sənətkarlıq və estetik keyfiyyətlərlə ifadə olunur.

Fəsil I. Yaradıcılıq - şəxsiyyətin inkişafında zəruri komponent kimi

1.1. Yaradıcı şəxsiyyət – təhsil və tərbiyə prosesin ən vacib məqsədi

Cəmiyyət hər bir vətəndaşın yaradıcı bir şəxsiyyət olmasını, yaradıcı düşüncəyə sahib bir fərd kimi yetişməsini, öz ölkəsinin rifahı üçün məsuliyyət daşıyan vətəndaş olmasını istəyir.

Yaradıcı şəxsiyyət yetişdirilməsi - təhsil və tərbiyə prosesinin ən vacib məqsədidir. Estetik yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşması olmadan, fərdlərin hərtərəfli inkişafına nail olmaq olmaz.

Estetik yaradıcılıq qabiliyyətinin mərkəzi yerini, estetik zövq, emosiyalar tutur. Bütün bu amillər yaradıcılığın güclü stimulyatorları hesab edirlər.

Xatırladaq ki, insan o zaman şəxsiyyət olur ki, o yaradır, o azaddır, fiziki təzyiqlərə məruz qalmır. Marks qeyd edir: “Azadlığın hökmranlığı əslində yalnız işin dayandığı yerdən başlayır, lazımı və xarici məqsəduyğunluqdan irəli gəlir.” Azadlıq hakimiyyəti elə yaradıcı hakimiyyətin özüdür. Buna görə də əsl estetik tərbiyə insanın yaradıcılıq qabiliyyətinin inkişafı zamanı biruzə verir, meydana çıxır.

Maksimum yaradıcılıq bacarıqlarını üzə çıxarmaq, gözəllik və əmək birliyi - cəmiyyətdə istehsal prosesində elmi-texniki inqilabın lazımı nəticələrini tətbiq etmək qarşıda duran mühim vəzifələrdir.

Estetik və yaradıcı təhsil reallıqda ayrılmazdır. Axı bizim şüurumuzun formalaşması estetik ədəbiyyat, sənət sahəsi ilə məhdudlaşmır, lakin onların əsərləri inkişafı daha da mükəmməlləşdirir. İnsan həyatının böyük bir hissəsini işləyərək keçirir. Zəhmətə münasibətində istehsalın keyfiyyətcə yeni şəraiti üçün kollektivdə qarşılıqlı münasibətlər dayanır.

Yaradıcı prosesin strukturu

Hələ əsrimizin əvvəllərində ayrı-ayrı alimlər (Ribo, Enqelmeyer, Rossman) yaradıcılıq prosesini təhlil etmək, onun mürəkkəb mexanizmini açmağa və onun sxemini yaratmağa cəhd etmişlər. Xüsusilə, Engelmeyer aşağıdakı əsas mərhələləri təhlil edib:

birinci –ideyanın yaranması (yaratıcılıq aktı)

ikinci – sxemin hazırlanması (elm aktı)

üçüncü- detalların hazırlanması (sənətkarlıq aktı)

Elm və texnologiyanın inkişafının hazırkı dövründə üç mərhələ formalaşib. Bu mərhələlərin hər üçü, nümunələrin istehsal edilməsi, yəni ideyanın həyata keçirilməsi çətin yaradıcı prosesdir. Yaponiyanın sənayesi niyə görə güclüdür? Texnologiyanın ən yüksək səviyyədə inkişafı - hissələrin formalaşdırılması üçün rejimin və üsulların seçilməsində, keyfiyyət səviyyəsinin optimal şəkildə seçilməsində, enerji intensivliyinin və qənaət, materiallarının azaldılması ideyalar və sxemlər bu prosesin bir hissəsidir.

Buna görə, tələbələrin fəaliyyətinin bütün mərhələləri yaradıcı hesab olunmalıdır, sənətkarlar bunu aşağıdakı kimi müəyyənləşdiriblər:

- bir tapşırıq formalaşdırılması
- tapşırığı yerinə yetirmək üçün nəzəri hazırlıq
- tapşırığın konkret həllini axtarmaq
- Nəzəri fikrin maddi cəhətdən reallaşdırılması

Bu mərhələlərə texniki məsələlər həll nəticələrinin qiymətləndirilməsi mərhələsini də əlavə etmək lazımdır. Şübhəsiz ki, təklif olunanlar: bu mərhələ yüksək səviyyədə yaradıcılıq mərhələsidir. Müasir şəraitdə, şagirdlərin yaradıcılıq fəaliyyəti daxil olmaqla, hər hansı bir fəaliyyət hədəf yönümlü olmalıdır və məqsədlərə nail olmaq üçün tapşırıqların yerinə yetirilməsi dərəcəsi müvafiq meyarlar əsasında qiymətləndirilməlidir.

Bu zaman texniki vəzifələri, bacarıqları, psixoloji vəziyyəti, şəxsi məqsədləri və maraqlarını müəyyənləşdirməkdə fərqli bir yanaşma böyük əhəmiyyət kəsb edir. Həm tapşırıqların qeyri-kafi, həm də həddindən artıq mürəkkəbliyi işin nəticələrinə mənfi təsir göstərə bilər, birinci halda işi maraqsız, ikinci halda isə mümkünsüz edə bilər. Texniki problemlərin optimal formullaşdırılması üçün onların mürəkkəb səviyyələrinin araşdırılması mütləqdir.

Yaradıcı potensialın inkişafı

Dekorativ-tətbiqi sənətdə dərslərin əsas məqsədi təhsil və fərdi inkişaf vəzifələrinin tam və hərtərəfli həyata keçirilməsini təşviq etməkdir: həyata tətbiq etməklə öyrənmə, ətrafdakıların biliyi və dünyagörüşünün ardıcıl genişlənməsi, insanlar arasında əlaqələrin zənginləşdirilməsi, gözəllik dünyasına olan bağlılıq ilə əlaqələndirilir.

Təbii materiallarla işləyən insanlar təbiətin möhtəşəm gözəlliklərini dərk edirlər, quşların səsləri, ləpənin gurultusu, dağdan axan çayın səsi... Bütün bunları dərk edən uşaq öz vətəninə, torpağına daha dərin hisslərlə bağlanır və səmimiyyətlə sevməyə başlayır.

İnsanların çoxsaylı maraqları arasında, təbii materiallarla iş mühüm yer tutur. Bu cür tədqiqatlara maraq göstərərək, məzmununu zənginləşdirmək üçün bir insanın mövcud bilik və bacarığı təkmilləşdirmək və artırmaq, öyrənməyə təşviq etmək, yaradıcı bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün ehtiyacını yaratmaq mümkündür.

Təbiət insanlarda ən yaxşı duyğuları oyandırır, ancaq onun gözəlliyini anlamaq üçün də uşaqlıqdan öyrənmək lazımdır, onu ümumi ideya ilə məhdudlaşmaq mümkün deyildir. Gözəllik detallarını fərqləndirməyi öyrənmək vacibdir. Təbii material bu istiqamətdə bizə gözəl imkanlar yaradır. Onları açaraq, dərk edərək möhtəşəm sənət əsərlərini yarada bilərsiniz. Qurudulmuş yarpaqlardan, bitkilərdən, çiçək ləçəklərindən, samandan, toxumlardan, bitkilərin meyvələrindən, quşların lələklərindən, ağac qabıqlarından və bir çox digər vasitələrdən floristlər öz unikal rəsmlərini yaradırlar.

Təbii materiallardan sevgi və ilhamla hazırlanan bədii kompozisiyalar interyeri bəzəyir, təbiətin nəfəsini və gözəlliyini evə gətirir.

Təbii material kimi əsasən meyvələrdən, ağac qabıqlarından, ağacların köklərindən, çubuqlardan, ağac göbələklərindən kompozisiyaların yaradılması zamanı istifadə olunur. Onları toplayarkən insanlar bu materialların növləri, xüsusiyyətləri, mənşəyi ilə tanış olurlar.

Quru ağac budaqları fərqli rənglərdə, qalınlıqda, əyilmiş və ya qırıq formada olur, bu da onları istənilən əl işində əvəzsiz material edir. Bəzən məhz onlar təsvirin ifadə və xarakterini daha güclü edirlər.

1.2. Dekorativ-tətbiqi sənət - yaradıcı insanın inkişafı vasitəsi kimi

Əsrlər boyu öz həyat təzlərini bəzəmək üçün insanlar ən sadə materiallardan istifadə etməyi öyrənir, yüksək səviyyəli sənətkarlıq formaları əldə edərək, sadə formaları və vasitələri mükəmməl nümunələrlə birləşdirdilər. Əl işləri zərurət nəticəsində yaranmışdır və zamanla incəsənətə çevrilmişdir.

Əl işlərini yaradıcılığa çevirən bir insan, anlayır ki, öz əlinlə yaradılan istənilən əşya özündə müsbət enerji birləşdirir. O da bilir ki, əziyyət və səy mütləq geri qayıdır. Əl işi – bu sadəcə iş deyil, bu boz asılılıqdan qurtulmadır qayğıdır və nəhayət bu gün çox nadir rast gəlinən sevincdir, xoşbəxtlikdir.

Dekorativ-tətbiqi sənət bədii yaradıcılıq dünyasıdır, çoxəsrlik tarixi boyu bəşər sivilizasiyasının yaratdığı hədsiz bədii predmetlərin müxtəlifliyidir. Bu sahə olmadan insan həyatını təsəvvür etmək mümkün deyildir. Hər şey istər mebel, qab-qacaq və paltar, amma ilk növbədə onun mənəvi aləmində bir mühitdə, insan həyatında müəyyən yer tutur.

21-ci əsr böyük sürət və qlobal stresslər zamanıdır. Gündəlik həyatın qasırğası içərisində olan bir adam, dayanmadan və qaçmağa imkan tapmadan işləyir. Daha çox və daha tez yaratmaq istəyi sonda ona gətirib çıxardır ki, insanları oxşar evlər, interyerlər, hətta geyimlər əhatə edir. O, öz fərdiyyətini itirməyə başlayır. Bəs qarşıdan gələn bayramlar? Hədiyyə axtarışı bəzən həm özünü həm də ətrafındakıları bayram əhvalını korlaya bilər.

Amma insan bu problemlərdən xilas ola bilər. Əsas özü üçün gözəl olan işlər görməyə başlamaqdır. Beləliklə, sevinc və sülh dünyasına gözəllik və istilik dünyasına yəni dekorativ- tətbiqi sənət adlanan dünyaya daxil ola bilərsiniz.

Yaxın zamanlara qədər bu gözəllik sevincini hər evə aparmaq üçün insanların həyatını cəlb etmək və bəzəmək üçün memarlıq tək sənət növü hesab edilirdi.

Müasir dekorativ-tətbiqi sənət bütün mövcud materialların yaradıcı mənimsənilməsinin yüksək artistik səviyyəsi bədii əsərlərin uşaqların əxlaqi, intellektual və estetik təhsilinin zəruri elementi kimi qəbul etdiyini təsdiq etməyə imkan verir.

Məktəb və peşə təhsilinin ümumi tələblərini nəzərə alaraq, tətbiqi sənət sahəsində tələbələrin bacarıqlarının formalaşdırılması, onların daha da təkmilləşdirilməsi, işin məzmununun tədricən genişləndirilməsi, tələbələrin əl işi, incəsənət və sənətkarlıq prinsiplərini mənimsəməsi bədii məzmununa əsaslanan estetik fəaliyyətin tərkib hissələrindən biri hesab edilir. Bədii yaradıcılıq dərsləri, uşaqları öz vaxtlarını maraqlı və daha çox informasiyalı fəaliyyətlə doldurmaq, gözəllik arzusunu inkişaf etdirmək, xalq ənənələrini təbliğ etmək, zövq duyğusunu formalaşdırmaq və hörmət hiss oyatmaq üçün məhsuldar fəaliyyət üçün geniş imkanlarını nümayiş etdirir.

Bədii əl işləri – müxtəlif materiallardan yaradıcı iş, məişətdə istifadə etmək üçün nəzərdə tutulan lazımlı və estetik əhəmiyyəti olan materiallardır. Bu cür işlər şagirdlərin dekorativ, bədii-tətbiqi fəaliyyətdir, çünki gözəl obyektlərin yaradılması zamanı mövcud olan ideyalar, biliklər, əmək fəaliyyətində əldə edilmiş praktik təcrübə əsasında materialların estetik keyfiyyətlərini nəzərə alır.

Nəsildən-nəslə sənətkarlıq bacarıqlarını köçürmək, müəllimin rəhbərliyi altında məhsul istehsalının yaradıcı prosesi müsbət emosiyaların birləşdirilməsinə, bilik arzusuna və sənətkarlıq xüsusiyyətlərini öyrənməyə, xalq dekorativ sənətlərinə aid ilk fikirlərin formalaşmasına kömək edir. Miras konsepsiyası, sənətkarlığı öyrətmək ənənəsi vacibdir. Ən qiymətli, fərdi yaradıcılığı deyil, həm də əvvəlki nəsillərin təcrübəsi, praktiki tədbirlər prosesində assimilyasiya edilmiş mirasın təcrübəsini özündə birləşdirən zəhmət məhsuludur.

Xalq sənəti insanın ətraf həyatına, işinə və həyatına olan xüsusi münasibətinin bütöv və harmonik bir dünyasıdır. Bu, insanın həyatının dünya

görünüşünü, tarixi vəziyyətini və sosial vəziyyətlərini, düşüncələrini, hisslərini, xarakterini, təbiətin və ictimai həyatın reallıq və gözəlliyini müşahidə və əks etdirmək qabiliyyətini əks etdirir.

İncəsənət, insan yaradıcılığının təzahür şəklində, obyektin yalnız təsviri deyil (peyzaj, natürmort və s.) ətraf mühitini (məsələn, ağacdən mebel düzəltmək, parçadan paltar tikmək) bədii əsərlərin yaradıcılığının və onun dekorativ çevrilməsinin ibarətdir, gözəlliyi ilə zövq verən şeylər yaratmaqdır.

Xalq sənətləri və sənətkarlıq mədəniyyətin ayrılmaz bir hissəsidir. Həssaslıq, bu sənətin poetik təsvirləri insanlara yaxın, anlaşılır və doğmadır. Hər hansı bir böyük sənət, gözəl bir həssas münasibət yaradır, harmonik inkişaf etmiş şəxsiyyətin formalaşmasına kömək edir. Dərin bədii ənənələrə əsaslanaraq xalq sənəti xalqımızın həyatına və mədəniyyətinə daxil olur, insanın formalaşmasına faydalı təsir göstərir. Ətraf dünyanı görmək və anlamaq bacarığı, xalq sənətkarlarının yaratdığı rəsm əsərləri, doğma yurda məhəbbət həmişə bədii əsərlərdə əks edilir.

Müasir dünyada xalq sənəti öz ənənəvi formalarını yaşadır. Bunun sayəsində xalq ustaları öz işlərində davamlı ənənəvi xüsusiyyətlərini saxlayır və bədii mədəniyyət formalarını bütöv daşıyır.

Artan dekorativ və tətbiqi sənət əsərləri insanların gündəlik həyatı boyunca nüfuz edir, bədii zövq yaradır, fərdi yaradıcılıq potensialını müəyyən edən estetik cəhətdən dəyərli bir mühit yaradır. Buna görə də, uşaqların xalq sənət nümunələri ilə tanış olması üçün işlərin uğurla həyata keçirildiyi məktəblərin rolu böyükdür.

Xalq yaradıcılığı hər zaman anlaşılındır və hər insan tərəfindən sevilir. Qədim dövrlərdən bəri insanlar evlərini xalça, boyalı qablar və qutularla bəzəyərtilər, çünki bu gözəl sənət əsərləri ustaların əllərinin istiliyini daşıyır, sadə naxışlarla təbii işlənir, ancaq forma və rəng baxımından deyil, sözün həqiqi mənasında möhtəşəmdir.

Xalq sənətkarlığı qiymətlidir, eyni əşyanı hər dəfə yaradan sənətkar ona fərqlilik qatır, hətta forma belə hər dəfə eyni ola bilməz. Məlum olduğu kimi, sənətkar eskiz olmadan işləyir. Bütün formaları, nümunələr elementləri hər

zaman yaddaşlarında saxlayırlar və hər dəfə işləyəndə yenilik əlavə edərək yeni kompozisiya yaradırlar.

Artıq qeyd edildiyi kimi, xalq sənətinin böyük bir emosional təsiri vardır və insanın mənəvi dünyasının formalaşması üçün yaxşı bir əsasdır. Xalq sənəti dizaynı rəngli, təkrarolunmaz və orijinaldır. Sadə, qısa formalarda ətrafdakı gözəlliyi və cazibəni ortaya qoyan açıq məzmunu qavrayış üçün əlçatan olur.

İnsanın estetik bacarığı cəmiyyətlə birlikdə yaranır. İbtidai icma dövründə bu qabiliyyətin artmasına və inkişafına təbiətin özü güclü təkan vermişdir. Təbiət çoxtərəflidir, bu da özünü təbiət hadisələrində aşkar edir. Təbiətin gözəlliyi: mütənasıblıqda, harmoniklikdə, ahəngdarlıqda, böyük və kiçik arasında olan ölçüdədir və s. Təbiət hələ ibtidai icma dövründə yaşayan sənətkarlar tərəfindən böyüklüyü və dərinliyi ilə dərk edilib təsvir edilmişdir. Təbiətin gözəlliyi onun özünəməxsusdur, yəni əvəzsizdir. İnsan bu gözəlliyi hissi, anladığı vaxtdan onun şüurunun ifadə formasına çevrilir. Yəqin elə bu səbəbdən insanın estetik qavrayışı təbiət hadisələrini dərk etmə hissi ilə başlayır. İbtidai insanların ətraf aləmə münasibəti birləşmiş xarakterlidir. Bunun nəticəsidir ki, ibtidai insanın düşüncəsində hələ məntiqi olanla duyğulu olan, dini, etik və estetik olanlar ayrılmaz, tam şəkildə mövcuddur.

Müasir dekorativ və tətbiqi sənət xalq sənətinin ən yaxşı ənənələri əsasında inkişaf edir. Bu insan üzərində mənəvi estetik təsirlərin böyük qüdrətidir və hər şeydən əvvəl istənilən məlumatı intensiv şəkildə dərk edən nəsil böyüyür.

Müasir dekorativ-tətbiqi sənətkarlığın inkişafı haqqında danışarkən, yaradıcılıq üçün tükənməz bir mənbə kimi xidmət edən keçmişdən gələn fikirləri unutmamalıyıq. Ətrafınızdakı həyata, baş verənlərə yaxından baxdığınız zaman, xüsusi bir şəkildə, uzun müddət unutulmuş texnika, şəkillər və üslubların bərpa edilən zaman necə işıqlandırıldığını görə bilərsiniz. Bəzi müasir formalara qayıtmaq və onların meydana gəlməsini izləmək, hansı mövzuların keçmiş bədii nailiyyətləri ilə birləşdirdiyini və gələcək inkişaf mənbələri kimi xidmət edə biləcəyini görmək olar.

Müasir dövrdə dekorativ-tətbiqi sənətinin inkişafı artıq yeni əsasda baş verir. Əgər keçmişdə məişət əşyaları, yarıdan sənətkarlar onu kəndli təsərrüfatında tətbiqini hesab edirdisə, hazırda onların təyinatı dəyişib. Kompüterləşmə və səs-dən sürətli məlumat ötrülən bir əsrdə əl əməyi xüsusilə baha qiymətləndirilir. Bu gün interyerdə düz cilalanmış səthlər üstünlük təşkil edir. İnteryeri canlandırmaq üçün tətbiqi-incəsənət ustalarının sevgi ilə hazırladığı fərdi məişət əşyalarından istifadə mümkündür.

Sənaye bazası ilə birbaşa əlaqə, dizaynın artan təsiri, funksional, konstruktiv yanaşma dekorativ və tətbiqi yaradıcılığa böyük təsir göstərir. Son illərdə obyektlərin formasını, naxışını, rəngini çətinləşdirən nəzərəcarpacaq bir tendensiya olmuşdur. Bu müasir tətbiqi sənətin dekorativ imkanlarını zənginləşdirir, intonasiyaların müxtəlifliyini, bu cür yaradıcılıq xüsusiyyətlərini pozmadan, onun məcazi təbiətinə riayət etmək arzusunu vurğulayır.

Zamanımızın dekorativ və tətbiqi yaradıcılığı hər bir insanın düşüncələri və istəklərinə uyğun olaraq gündəlik həyatın dəyişilməsində iştirak edir. Uzun tarixi ərzində dekorativ və tətbiqi sənətin bədii tətbiqində edilən bütün bunlar, əlbəttə ki, yenidən düşünülərək, müasir dünyanın tendensiyalarına uyğun olaraq yenilənmişdir.

1.3. Bədii sənətkarlığın qısa xarakteristikası

Tikmənin (naxış) tarixi

Naxış qədim dövrlərdən bəri istifadə olunur və bir çox sənət və elm sahələri kimi onun da beşiyi şərqdir. Asiyada bu sənət yunanlara və romalılara məlum olduğundan daha tez məlum idi, baxmayaraq ki, yunan abidələrində -Minerva, Athena-Palladda tikmə ixtirası barədə təsvirlər mövcudur. Apax əfsanəsi, Ovid metamorfozlarında detallı təsvir edilən, Idmonun qızı tanrıçadan tikmək və bəzək vurmağı öyrənir, sonunda öz əl işi ilə müəllimini üstələyir və yarışda ona qalib gəlir. Minerva məğlubiyyətini qəbul etmir və ip topunu rəqibinin başına atır. Prahna kədərlə özünü asır və bir tanrıça tərəfindən hörümçəyə çevrilir. Uლისin

qızıl tikmələrdən ibarət olan plaşı da naxışın hələ qədim dövrlərdən istifadə edildiyinə dair misal göstərilə bilər.

Naxış – nəsildən-nəsilə keçən, qədim və sevimli dekorativ-tətbiqi sənətkarlıq növlərindən biridir. Tikmə öz rəng həlləri və texnikası ilə fərqlənir.

Xalq bəzəkləri uzun illərdir ki müxtəliflik və orijinallığı ilə tanınmışdır, onlarda istifadə edilən rəng elementlərinin istifadəsi insanı heyran edir. Əsrlər boyu yaradılmış naxış nümunələri ölkənin coğrafi mövqeyinə, tarixinə və mədəniyyətinə əsaslanırdı.

Rus tikmələri öz rəngarəngliyi ilə seçilir. Rus naxışları geyimin kənarında əks olunan davamlı bir xətdən ibarətdir. Bu naxışlara həndəsi, çiçək və heyvan motivləri xarakterikdir. Belə təsvirlərdə müəyyən bir məna gizlənilir. Məsələn, Kvadrat, dairə və ya romb işıq mənbələrini - günəş və ay; düz üfüqi xətt - yerüstü səthi: üfüqi dalğalanma- suyu, keçid - yağın və şimşəyi; şaquli xətlər - yağışı; dağlar isə üçbucaq şəklində ifadə edilirdi.

Belarus naxışlarında ağ və ya boz səthdə qırmızı, tünd qırmızı, boz-mavi və qara rənglərdən ibarət həndəsi naxışlar təsvir edilir.

Ukraynalılara döymə ornament xarakterikdir, bu tikmələrdə əsasən bitki, quş və heyvanların şəkilləri təsvir edilir. Naxışda qırmızı, bəzən qara və mavi rənglərdən istifadə edilir.

Məsələn, Gürcüstan naxışları kompleks bir nümunə ilə fərqlənir - çox rəngli həssas geometrik və çiçəkli bəzək, eləcə də rəngli muncuqlarla qurama və tikmə.

Uzaq Şimalda yaşayan xalqlar arasında toxuma geniş yayılmışdı, onlar dəri üzərinə muncuq toxuyurdular. Tatarlar üçün isə məxmər üzərində qızılı və muncuqla tikiş xarakterizə olunur. Yaradılan hər bir geyimin özünəməxsus xüsusiyyətləri vardır.

"Muncuqla tikiş" ifadəsi işlədilən zaman belə bir fikir yaranır: "Muncuq nədir?"

Muncuğun tarixi: Muncuğun yaranması şüşə istehsalının yaranması ilə xarakterizə olunur. İndiyə qədər şüşənin harada və necə ixtira edildiyinə dair dəqiq məlumat mövcud deyil. Onun hazırlanma üsulunu ilk olaraq finikiyalardan

tapdığı ilə bağlı əfsanələr mövcuddur. Əfsanədə deyilir ki, öz dövlətinin ən tanınmış dəniz səyyahları hesab edilən finikiyalılar bir dəniz səfəri zamanı sahilə çıxıb, yemək bişirmək üçün tonqal qalayırlar. Yeməklərini yedikdən sonra onlar artıq sönməkdə olan ocağın yerində parlaq işıq görürlər. Bu şüşə idi. Sonra bildilər ki, şüşə daş duz (şora) ilə təmiz qumun qarışığından əmələ gəlib. Güclü istilik nəticəsində, səth ərimiş, çay qumu ilə əlaqəyə girən maye şüşə formasını əmələ gətirib. Etibarlı mənbələr qeyd edirlər ki, finikiyalı tacirlər bütün Aralıq dənizi ölkələrinə məhsullar satıblar.

Şüşənin əmələ gəlmə prosesi belədir: kvars quma təbii soda, metal oksid tozu və ağac külü qatılır. Metal toz rənginin müxtəlifliyi və bişmə dərəcəsi, adətən, şəffaf olan şüşənin rəngində özünü göstərir. Mis oksidi şüşəyə göy-yaşılımtıl, marqantes tozu-bənövşəyi və ya tünd-qəhvəyi, sürmə və qurğuşunun tozu-sarı, qalay tozu-süd rəngi, kobalt oksidinin tozu göy rəngi verir.

Digər ehtimala görə şüşənin vətəni Misirdir. Şüşə istehsalı çətin bir proses olduğu üçün ondan ilk vaxtlar bəzək əşyası kimi istifadə olunmuşdur. Şüşənin vətəninin Misir, Mesopatomiya, Qafqaz olduğunu hesab edənlər də vardır. Abidələrdən də görüldüyü kimi, eramızdan əvvəl 2800-cü ildə Misirdə rəngli şüşədən istifadə olunmuşdur.

IV əsrə aid olan sərdabədən şüşə muncuq, amulet qablar tapılmışdır. Belə şüşədən hazırlanan muncuqlar çox dəbli hesab olunurdu. Qadınlar və kişilər ondan istifadə edirdilər, əsasən də ağ rəngli geyimlər geyinən zaman. Misirlilər evdə paltar geyinmirdilər, onlar rəngarəng muncuqlardan olan böyük boyunbağlarla boyunlarını bəzəyirdilər.

Muncuq istifadəsi məhz Misirin adı ilə bağlıdır. Onun adı ərəb dilinə götürülüb “buera” mənasında yalançı, saxta mirvari deməkdir. Misir Romalılar tərəfindən işğal edildikdən sonra, şüşə və muncuq istehsalı Roma imperiyasına da yayıldı, Roma imperiyası parçalandıqdan sonra şüşə istehsalı ilə şərq hissə daha doğrusu Bizans məşğul olmağa başladı.

Türklər Konstantinopolu ələ keçirdikdən sonra Bizans imperiyası süqut etdi. Sənətkarların çoxu müxtəlif ölkələrə köçdü. Əsas axın Venesiyaya oldu. Bunun

nəticəsi olaraq şüşə və muncuq istehsalı çiçəklənməyə başladı. Venesiya uzun illər muncuq istehsalı üzrə mərkəz olaraq qaldı.

Bütün dünyada Venesiya muncuqları ilə bəzənən əl çantası, üsküklər, mücrülər və qablar alırdılar. Bu muncuqlarla bəzədilmiş milli geyimlərdən geniş istifadə olunurdu. O dövrdə kübar geyimləri adətən inci ilə bəzənirdi, muncuq və şüşə muncuqdan az istifadə edilirdi. Çox populyar olan parlaq muncuq yerli əhali tərəfindən çox istifadə edilirdi. Onlar muncuğu qızıl və ədviyyat ilə dəyişirdilər.

XVIII əsrdə Venesiya və Bogema şəhərləri şüşə işçiliyində (Şimalı Çexiya) ilə bir-birilərinə güclü rəqabət təşkil edirdi. Onlar şüşə istehsalının yeni texnologiyasını yaratdılar və üsul "meşə şüşəsi" adlanırdı. Soda əvəzinə onlar potaş, ağac külü istifadə edirdilər. Şüşə çətin əriyirdi, onunla işləmək çətin idi, alınmırdı, amma əvəzində gözəl optik xassələri vardı, cilalanaraq istənilən formaya salınırdı.

Venesiya ilə Çexiya arasındakı rəqabət nəticəsində muncuq istehsalı artıb və muncuqlar daha çox müxtəlifləşdi - ölçüsü və rəngləri dəyişdi. Metal muncuqlar yaradıldı: mis, qızıl örtüklü, poladdan.

19-cu əsrdə muncuq istehsalı zirvəyə yüksəldi. Fransada bu zaman kostyum və onun əlavələrini - çanta, şarf, bəzəklərində muncuqlardan istifadə etmək bir moda halını aldı. 1880-ci ildə məşhur Paris firmaları qara və tünd parçalardan hazırlanmış qadın geyimlərində qara muncuqlar istifadə edirdi. Gələcək onilliklərdə bu bəzəklər digər geyim növlərinə yayılmış, bir çox ölkələrin atelyesində ən zərif geyimləri yaratmaq üçün istifadə edilmişdir. Eyni zamanda kostyumu bəzəmək üçün eyni tonlu parça və muncuqlardan istifadə edirdilər: boz parça boz muncuq, qırmızı parça qırmızı muncuq bununlada şüşənin parlaqlığını əks etdirirdilər. Digər geyimlərdə müxtəlif rəngli muncuqlar həmçinin "südlü" şüşə adı verilmiş incini təqlid edən muncuqlardan istifadə olunurdu.

Rusiyada muncuq istehsalı və tikmə işlərinin inkişafı

Şüşə qədim dövrlərdən bəri Rusiya ərazisində məlum olmuşdur. Skif-sarmat dövründə, Qara dənizin qəbilələri muncuqlardan bəzək kimi istifadə etmişdir.

Kiyev Rusiyasının qadınları kiçik muncuqlar taxmağı sevirdilər. O muncuqlar biserə oxşayırdı. Şüşə hazırlama sexləri Kiyev, Novqorodda yerləşirdi.

Çerniqov və digər böyük əl sənətləri istehsal edən mərkəzlər vardı. Uzun illər monqol tatarlarının işğalı Rusiyada sənətkarlığın inkişafına mane oldu.

XVII əsrdə ruslar Sibir xalqı ilə barter ticarətində idxal edilən biser və şüşə işçiliyindən aktiv şəkildə istifadə edirdilər. Rusiya tacirlərinin idxal etdiyi mallar arasında, demək olar ki, bütün siyahılarda bu məmulatlara rast gəlinir.

O dövrdə kostyumları bəzəmək üçün paltarın müəyyən hissəsinə inci tikilirdi, və ondan müxtəlif bəzək əşyaları hazırlanırdı. Biser və şüşə bəzəklər yüksək qiymətləndirilirdi. 1635-ci ildə Rus çarının xanımının atelyesində geyimlərin bəzədilməsi üçün muncuqların alınması barədə qeydlər vardır.

Eyni zamanda Rusiyada şüşə və muncuqların istehsalını tənzimləmək üçün ilk cəhdlər bu dövrdə edilmişdir. Moskva yaxınlığında İzmaylovo kəndində şüşə zavodu tikildi. Rusiya nümayəndəsi İvan Gebdon İtaliyaya göndərildi. Onun səfərinin məqsədi - şüşə istehsal ustalarını kral xidməti üçün işə götürmək idi. 1676-cı ildə Venesiyalı şüşə düzəldənlər Moskvaya gəldi. Zavod 1706-cı ilə qədər fəaliyyət göstərmişdir.

XVIII əsrdə muncuq və şüşə istifadəsi daha fərqli olmuşdur. Gündəlik istifadəyə aid əşyalar, muncuqlarla bəzədilmiş müxtəlif təyinatlı əşyalar istehsal olunurdu. Muncuqlu naxışlar, tikməni əvəz edən rəsmlər, pannolar divar örtükləri kimi istifadə edilmişdir. Məsələn: Oranienbaumdakı tikilən Çin Sarayının şüşə kabinetini. Muncuq və şüşə daha çox dini ibadət obyektləri üzərində görünməyə başladı. İkonları, lentləri, çıraqlar, kilsə çil-çırağlarının, üzərini muncuqlarla işləyirdilər.

XIX əsr Rusiyada muncuq istehsalı şüşə sənayesinin inkişafı ilə əlaqələndirilir. Kübar xanımlar və tacirlər, şəhər əhalisi və kəndli qadınlar bu xalq sənətində öz bacarıqlarını sınaq etdilər. Bu işlə yalnız qadınlar deyil, kişilər də məşğul olurdular. Çox sayda əşya ev xanımlarının, monastır ustalarının əlindən çıxırdı. Bəzən bunlar həqiqətən nadir əşyalar idi. Məsələn, Çerniqov vilayətində qraf Taranovskinin evindəki mebeli misal olaraq göstərə bilərik. Müasirlərin

xatirələrinə görə, "bütün oturacaqlar muncuqla incə naxışlarla tikilmişdir. Üzərində ağ fonda naxışlı çiçəklər, quşlar və meyvələr təsvir edilmişdi. İncə biserlərlə işlənmişdi"

20-ci əsrin əvvəllərində biser, muncuq və şüşədən geyimlərdə daha geniş istifadə edilmişdir. Onlara muncuqlu ornament tikirdilər, paltar və örtüklərin bir elementi kimi istifadə edirdilər. Bu vaxt sənətkarlar Sankt-Peterburq Folklor Məktəbi və Rusiyanın bir çox böyük şəhərlərində bədii tikmə məktəblərində biser hazırlamağa başladılar. 1917-ci il inqilabından sonra bu müəssisələrin hamısı bağlandı. Amma bəzəkləri sevən və bundan gözəl sənət əsərləri yarada bilən insanlar hələ də qalmaqda idi.

1970-ci ildən başlayaraq ölkədə muncuq istehsalı bərpa olunmağa və inkişaf etməyə başladı və yeni müəssisələr yarandı. 1990-cı ildə muncuqla olan əl işləri xalq sənətinin ən sevimli və dəbli növlərindən birinə çevrildi.

Rusiya xalq geyimlərində muncuqlardan istifadə

XVIII əsrdən etibarən, xalq geyimlərinin bəzədilməsi üçün muncuq və şüşədən fəal şəkildə istifadə edilmişdir. Bu muncuqlarla paltarları bəzəyir, onlarla müxtəlif bəzəklər işləyirdilər.

Kaluqa, Ryazan və Tula vilayətlərində olan qadınlar boyunlarında sancaqlar gəzdirdilər-pambıq iplər, rəngli muncuqla örtülürdü, rəngarəng muncuqla toxunmuş, geometrik naxışlar ilə dar lentlər arxadan bağlanacaq formada tikilirdi.

Orta və cənub əyalətlərindəki qadınlar boynuna monisto taxmağı sevirdilər - sinə bəzəkləri yarım dairə formasında rəngli biserdən (muncuq), yuxarı kənarındakı hörgüyə tikilir və arxadan düymə ilə bağlanırdı.

Altay ərazisində güllü yaxalıqdan istifadə edilirdi- şüşədən tor şəkilli hazırlanırdı, Voronej əyalətində - çubuq muncuqlar, böyük bir muncuq at saçının üzərinə toxunurdu. Qızların və gənc evli qadınların ən sevimli bəzəyi incidən olan döş bəzəkləri idi onlar çay incilərindən istifadə edilərək toxunurdu. Bayramda qadınlar qayıtandan istifadə edirdi. Qaytan - çox rəngli bir muncuqdan

toxunan uzun lentdir, qollarına sinə və arxa hissəsinə birləşən medalyonlar tikilirdi.

Ən çox yayılan və istifadə edilən bəzəklərdən bir də qitan hesab olunurdu. Qırmızı parçadan olan lentlərlə arxadan düyməyə bərkidilirdi. Öndən 30 sm uzunluğunda və 3 sm genişliyində, çox rəngli bir biserdən toxunur və ucuna saçaqlar tikilirdi.

Xaçabənzər naxışdan o qədər də çox istifadə edilmirdi- böyük muncuq geniş lentə bərkidilirdi. Sinə üzərinə düşən uclara xaç şəkilli düyün vurulurdu. Hər bir vilayətə aid rəng birləşmələri var idi və onlardan davamlı olaraq istifadə edilmişdir.

Bütün baş geyimləri alını örtürdü. Bütün slavyan xalqlarında xristianlığa qədərki dövrdə belə bir dini təsəvvür vardı ki, ərli qadın başı açıq olarsa evinə bədbəxtlik gətirər. Bu məhsul qıtlığına, heyvan ölümünə, yanğına, xəstəliyə səbəb ola bilər və insanlara zərər gətirə bilərdi. Buna görə də, xüsusi vurğu qadın baş geyimlərinə verilirdi kiçikə (Rusiyada bayramlıq baş örtüyü), kokoşnik (baş geyimi, əsasən Rusiyanın şimalında yaşayan qadınlar istifadə edirdi) onlar mirvari, muncuq ilə bəzədilirdi. Demək olar ki, bütün qadın baş geyimlərinin öz örtüyü olurdu ki, o da qaşa qədər qadının üzünü örtürdü. Bu adətən ağ və ya şəffaf muncuqlardan toxunurdu.

Milli kostyumun əsas elementi kəmər idi. Qadınlar, kişilər və uşaqlar tərəfindən istifadə edilirdi. O, bəzi ritual funksiyaları yerinə yetirdi - bir insanı pis xarici güclərin təsirindən qoruya bilən, sehrli bir dairə yaratdığı düşünülürdü. Əksər hallarda, uşaq ətrafdakı dünya ilə birləşməyə başlayırdı. Kəmərin rəngləri böyük əhəmiyyət daşıyırdı. Ən çox rast gəlinən qırmızı kəmərlər, gücü, uzun ömürlülüüyü, canlılığın simvollaşdırırdı. Naxışlar muncuqlar, incilərlə, bəzədilir, kəmərlərə saçaqlar tikilir və muncuqla toxunurdu.

Suvenirin yaranması

Yəqin ki, yer üzündəki ilk suvenir bizim ulu əcdadımız öz qonşusunun evinə ad günü şənliyinə gedərkən ona xatirə olaraq mamont şəklində yonulmuş bir daş hədiyyə etməsi olub. Hər halda, bir şey dəqiqdir - əsrlər boyu bizə yadigar qalan əşyaları qorumaq bizim adətimizdir.

Rusiyada, hələ qədimdən müxtəlif vərdişlər və ənənələr inkişaf etmişdir. Döyüşə gedənlərə üzərində qırmızı geyimli qız naxışı olan tənbəki kisəsi verilirdi. Rus comərdliyinin əlaməti olaraq Boyar və knyazlara, xarici səfirlərə xüsusi bəzəkli papaqlar hədiyyə edilirdi. "suvenir" sözü təxminən Pyotrun dövründə Rusiyada yarandı. Söz fransız mənşəlidir və rus dilinə də fransız dilindən keçib. "Suvenir" adı altında nələr yoxdurki. Dımkova atları, matryoşkalar və s

Matryoşkalar -hazırlanmasında tatadan istifadə olunur. Üzəri müxtəlif rəngli boyalar çəkilirdi. 6 hissədən ibarətdir və bir-birinin içində yerləşir. Hər birini açıb digərini içindən çıxarırdılar.Sonuncusu açılmırdı.

Xoxloma – tatadan hazırlanırdı üzərinə xüsusi bəzək vurulurdu. 17-ci əsrdən istifadə olunmağa başlanılan bu sənətkarlıq nümunəsi, əsasən qızılı taxtaya qara və qırmızı boyalarla quş üzümü, dağ çiyləyi, müxtəlif çiçək və budaq rəsmləri çəkilirdi. Bəzən heyvan şəkilləri də çəkilirdi.

Qədim zamanlarda Rusiyanın texnika möcüzəsi hesab edilən məşhur "samovar Tulyak "indi sevimli bir hədiyyə hesab edilir.

Taxta qutular, çarıqlar, xoxloma qaşıqları, gildən oyuncaqlar əvvəllər gündəlik əşyalar kimi istifadə edilsədə, bugünkü dövrdə məqsədini itirir, simvollar, milli suvenirlər olurlar. Və bu günün insanı üçün yalnız ekzotik bir əşya deyil – özündə Rusiya tarixini, həyat tərzini, ənənələrini birləşdirir. Ona görə də onlar yeni həyatlarını suvenirlər arasında tapdılar.

Sonrakı dövrlərdə gil oyuncaqlar və dekorativ qablarla tanışlıq gəlir. Uşaqlar tədris prosesində oyuncaqların mənşəyini, tarixini öyrənirlər. Onların modelləşdirməsi metodlarını və rəsm qanunlarını öyrənirlər.

Dımkova oyuncaqları. Kirov sənətkarların əl işləri – elastik forması, xüsusi mütənasibliyi, qeyri-adi parlaq naxışları ilə təəccübləndirir. Kuklaların: keçilərin,

atların, xoruzların üzərindəki nəqqaşlıq və tərtibatı hər kəsin diqqətini cəlb edir. Mənası uzaq keçmişə dayanır. Oyuncaqların təsviri 1181-ci ildə aiddir. Müəllifi - Nikolay Zaxaroviç Xitrovdur. Bu təsvirdə - qədim bir bayramdan bəhs edilir. Bu bayramda ustaların düzəkdiyi oyuncaqlar: gil kuklalar güllü, zərli naxışla ilə bəzədilirdi və burada satılırdı.

Bu bayramın yaranması haqqında dəqiq məlumat yoxdur. Lakin məlumdur ki, XIX bu yerlərdə ümumxalq bayramı münasibətilə yarmarkalar təşkil edilib.

İnqilabdan əvvəl ustalar Dımkovo kəndində təkbaşına və ailələri ilə birgə işləyirdilər. Gili çıxardır qum ilə qarışdırır, əvvəl ayaqları ilə yoğrulur, sonra əlləri ilə qarışdırıdılar. Məhsulları Rus sobalarında yandırır və sonra boyayırdılar. Bu işdə qadınlar və uşaqlar iştirak edirdilər.

İndi Dımkovo oyuncaqları hazırlanan fabrik Kirov şəhərində yerləşir. Sənətkarlar rahat, işıqlı emalatxanada çalışırlar. Bütün hazırlanmış oyuncaqlar rəflərdə saxlanılır və pərdələrlə örtülür. Amma usta pərdəni açan kimi və biz özümüzü inanılmaz, nağıl dünyasında hiss edirik. Yaxındakı rəflərdə kontent və dizayn cəhətdən fərqli oyuncaqlar, parlaq, qızılı oyuncaqlar vardır. Belə ki, qədim Vyatka şəhərində rəngarəng bayramda da bu oyuncaqlar satılmışdır. Burda nə yoxdur ki: xanım-frantiha, boyalı keçi, atlar, fit, donuz balaları, ayı və bir çox digər oyuncaqlar.

Dımkov sənətkarlarının bütün əl işləri, öz incə yumorları və həyat sevrəliyi ilə fərqlənir ki, bu da öz növbəsində uşaqların diqqətini özünə cəlb edir.

Filimon oyuncaqları. Az tanınmış bu xalq sənətkarlığının vətəni Tula bölgəsinin Odoyevski rayonunun Filimonovo kəndidir. Burada inanılmaz dərəcədə gözəl gil oyuncaqlar hazırlayırlar. Kənd keyfiyyətli ağ palçıq yatağının yaxınlığında yerləşir. Yəqin ki, məhz bu ərazidə gil oyuncağçılığın yaranmasına təkan vermişdir. (əfsanəyə görə bu ərazidə Filimon baba yaşayıb və o oyuncaqlar düzəldərmiş). İndi kənddə gil oyuncaqlar istehsalı üçün emalatxana fəaliyyət göstərir. Rəssamlar tərəfindən hazırlanmış heyvanlar öz forma və təsviri baxımından fərqlidirlər. Oyuncaqlar gülməli, qəribə və eyni zamanda sadədir və çox ifadəlidir. Filimon oyuncaqların sujeti ənənəvidir: onlar xanımlar, kəndli

qadınlar, əsgərlər, rəqs edən cütlər; heyvanlardan - inək, atlar, sıx burulmuş buynuzları olan qoç, bir xoruz ilə bir tülkü, və prototipinin müəyyənləşdirilməsi çətin olan sirli canlılar.

Bütün oyuncaqlarda elastik bədən, uzun və ya qısa ayaqlar, kiçik başlar və uzun boyunlar təsvir edilir. Bu oyuncaqlar forma və rəssamlıq baxımından özünəməxsus ənənələrə malik olduğundan, hər hansı başqa biri ilə qarışdırmaq çətinidir. Məsələn, yuxarıya doğru uzanmayan uzun boylu zolaqlı ətəklərə malikdirlər, gövdənin yuxarı hissəsi daha kiçikdir. Kiçik baş yüksək zərif şapka ilə bitir. Xarakterik kostyumlarda uzun ayaqlı əsgərləri əks etdirən maraqlı oyuncaqlar: beldə jeket və zolaqlı şalvar. Bəzi oyuncaqlar xəyalları ilə təəccübləndirir. Belə ki, oyuncaqlar arasında ceyran başlı canavar var. Əlində bir toyuq var, bir hindquşu belində oturur və quyruğunda bir toyuq var. Heyvanlar xüsusi bir elastikliyi ilə seçilir, qoç, inək və atların uzun boyunlarda kiçik başları var, qısa ayaqları bütün bədənə xüsusi sabitlik verir.

Karqopol oyuncaqları.

Karqopol meşə ilə əhatə olunmuş qədim rus şəhəridir. Qədim dövrlərdən bu şəhərin sakinləri və ətrafı əhalisi dulusçuluq ilə məşğul olmuşdur. Əsasən cilalanmış dulusçuluq məhsulları xama üçün qablar, küplər və s. Bəzi ustalar gil oyuncaqlar hazırlayırdı.

Araşdırmalar göstərir ki, müasir karqapol oyuncağı XIX əsrdə Kargopol yaxınlığında yerləşən Qrinevo kəndində dulusçuluq ilə məşğul olan kəndlilər tərəfindən yaradılıb.

Parlaq, səs-küylü və canlı rəngli Dımkov Filimonun plastik heykəlciklərinin yanında sərt görünə bilər. Lakin, bu ilk təəssürat rəng aralığının qara, tünd yaşıl və qəhvəyi rənglərə malik olmasına görə yaranır. Formalara gəldikdə isə onların arasında çox əyləncəli görünənləri də vardır. Oyuncaqlar xalqın düşüncə tərzini, dünyagörüşünü özündə əks etdirib. İnsanların görünüşləri psixoloji xüsusiyyətləri ilə birgə verilir, belə ki, oyuncağı görənlər yerli əhalinin həyat tərzini təsəvvür edə bilərdi: əlində quş tutan bir adam, saqqalı kişi ("at suvaran adam" "göbələk səbət tutan gənc") və s.

Karqopol oyuncaqlarına çoxfiqurlu kompozisiya xasdır: bir kirşədə şən trio, rəqs edən fiqurlar, qayıqla gəzinti və bir çox digər səhnələr ustalar tərəfindən məharətlə qeyd edilib. Personajların geyimlərinin təsviri belədir: qadınlar kofta və ətəkdə, bəzən don geyinmiş, başlarında yaylıq və ya şlyapa, kişilər isə qaftanda göstərilir. Ümumiyyətlə, subyektlər dinamikdir, həyatdan götürülmüşdür. Kargopol sənətkarları heyvanları təsvir etməyi sevirlər: ayı, quş, at, it, donuz, qaz və ördək. Həqiqi müşahidələr xalq sənətkarlarına öz yaradıcılığını zənginləşdirən materiallarla çoxaldır.

Karqopol sənətkarları heyvanları qalın ayaqlı və dinamik təsvir edirdi, məsələn, hücum zamanı arxa ayaqları üzərində dayanan bir ayı; pəncələri üzərində duran və açıq ağızlı it; uçmaq üçün hazır uzanan qanadlar və boyunu uzanmış ördək. Bu oyuncaqlar öz koloritləri ilə seçilirlər. Oyuncaqların canlı görünməsi üçün sənətkarlar, sarı, mavi və narıncı rənglərdən istifadə edirdilər. Onlar düymə, muncuq quş rəsmləri ola bilər. Ornament əsas elementləri xətləri kəşifən dairələrinin yarpaq, ağacların, nöqtələrin, zolaqların birləşməsidir.

Kalinin oyuncaqları. Gil oyuncaqlar Rusiyanın digər şəhərlərində də hazırlanırdı: Orlan, Ryazan, Tambov, Kursk, Voronej, Kaluqa və Kalinin. Kalininqrad vilayətinin Torjok şəhərində, oyuncaqlar lövhə və rəsmlərlə bəzədilmiş oyuncaqlar, xüsusilə də gil quşlar hazırlanırdı. Dekorativ oyuncaq yaratan bu sənətkarlar, emal rənglərinin xüsusi bir qammasından istifadə edirdi, rənglər: mavi, ağ, qara, yaşıl, narıncı, qırmızı.

Əsas təsvir dairə və nöqtələrdən ibarətdir. Boyama ilə yanaşı, oyuncaq əsas şəkli ilə əlaqəli bəzədilir. Parlaq bir emal səth qəhvəyi fonda rəqəmləri gözəl şəkildə tamamlayır. Məhsul astarlı və arxa plan rəng bişmiş gil olur. Oyuncağın əsası statikdir, lakin qüsursuz dönən boyunları və başları olan quşlar var ki, bu da onlara xüsusi bir plastiklik verir. Oyuncaqlar arasında xoruzlar, toyuqlar, qazlar, itlər, ördəklər və balaları da vardır.

Quramanın yaranma tarixi

Applikasiya (qurama)- dekorativ-tətbiqi sənət növlərindən biridir.

Material kimi kağız, parça, təbii materiallardan istifadə oluna bilər. Bu fəaliyyət növü fon kimi qəbul edilən detalın qoyulması və möhkəmlənməsi üzərində qurulub.

Qurama geyimləri, ayaqabıları bəzəmə üsullarından ən qədimidir. Bu dekorativ tətbiqi sənət növü qədim dövrlərdə meydana çıxmışdır. Elə sadə əşyaları, məişət əşyaları düzəltmək zərurətdən yaranması ilə əlaqələndirirlər. Qurama yəni "yamaq qoymaq" ifadəsi çoxdan mövcuddur. Tədricən insanlar bu növ fəaliyyətini təkmilləşdiriblər. "Yamağ" ı meyvə, gül və s. həndəsi fiqurlar şəklində etməyə başlayıblar.

Qurama şərq xalqları arasında xüsusilə Çin və Yaponiyada geniş yayılmışdır. Rusiyada bu sənət istiqamətinin sonuncu yerdə olduğunu deyə bilmərik. Məsələn, şimal xalqları xalça hazırlamaq üçün dəri və xəzdən istifadə edirlər.

Kisə parçadan qurama. Son vaxtlar bizim məişət əşyalarımızda dekorativ-tətbiqi sənət nümunələri kifayət qədər geniş yayılmışdır. Onların arasında xüsusi yeri kisə və panno tutur. Bu, məxmər kağızdan olur. Süjetlər əsasən, oyuncaqlar, cizgi film personajları və digər nağıl qəhrəmanları və müxtəlifdir. Ayrı-ayrı elementlər üçün qalın kağızdan istifadə edilir. Sonra, bu rəsm silueti rəng fonu panno üçün çox maraqlıdır, qurama aydın seçilir, onda dekorativlik vurğulanır.

Rəngbərəng oyuncaqların, suvenirlərin, uşaq geyimlərinin, bayram geyimlərinin tərtibatı, əyani vəsaitlərin hazırlanması panno üçün, həm də qurama istifadə etməklə edilir. Rəsmlərdən qurama götürmək çox vacibdir, demək olar ki, oxşar olmayan, əsas əlamətləri, rəng çalarlarını nəzərə alaraq: rəngli siluet, parlaq rənglərdən məhrum olunmuş görüntü.

Qurama olan ayrı-ayrı əşyalar dekorativ - ornamentləri, naxışları, bütöv süjeti özündə cəmləyir. Panno hazırlanması üçün qurama detalları kəsmək olar. Amma kisə üçün daha maraqlı olan məxmər kağız qırıntılarını rəngli parçalardan ibarət olsa da, mürəkkəbdir. Bəzi şeylərdə yaxşı parça sıx görünür, məsələn, drap, mahud, digər hallarda bu vacib deyil, amma hər halda ayrı-ayrı hissələrinin

birdəşməsi zamanı geyim (məsələn, bizim matryoşkanı üçün parça ləçəyi bərk olmamalıdır, nəinki sarafan) fakturanı və parçanın sıxlığı nəzərə almaq lazımdır.

Qurama ilə divan yastığı, qolsuz köynəyi, çanta və önlük və s. bəzəmək olar. O xüsusilə tez-tez uşaq geyimlərində bəzək üçün tətbiq edilir.

Samandan qurama. Təbiət bəlkə insanın ən qədim müəllimlərindən biridir. Pedaqogikanın yaranmasından çox əvvəl, insanların müşahidə qabiliyyəti duyğu dünyasını inkişaf etmişdir.

Əlbəttə ki, insan təbiətin xüsusi bir hissəsidir, çünki sadəcə yaşayış sahəsi deyil, həm də çevrilmə obyektidir.

Estetik tərbiyə -uşaqlara təbiətin gözəlliyini açır, bu təbiətdən istifadə etmək üçün oyanır və inkişaf etdirir. Təbiətin və təbii materialların məhsulun insana təsiri böyükdür.

Təbiətdə zəngin və möcuzəvidir. Onunla görüşdüyümüz zaman bizdə müxtəlif hisslər yaranır. İlin istənilən vaxtında o, cazibəsini fərqli yollarla göstərir, fantaziya və yaradıcılığa yer verərək, incə və həssas hisslərlə insanı gücləndirir. Təbiət insansızda möhtəşəm və gözəldir! Amma əgər ona mehriban, əməksevər və yaradıcı insanların əllərini toxunursa, o zaman o daha da gözəl olur.

"Qurama bir kibrit çöpü" - yuxarıda deyilənləri təsdiq edən parlaq nümunələrindən biridir.

Samandan istifadə. Qida məhsullarının əldə etmək üçün insanlar qədim dövrlərdə daha çox dənli bitkilər becərdilər, onların gövdəsindən (samanı) təsərrüfat ehtiyacları üçün istifadə edirdilər. Düzgün yığılmış və qurudulmuş saman uzun zaman istifadə edilə bilərdi. Şlyapa, ayaq altılar, səbəti və s. təsərrüfat əşyaları, samandan hazırlanmış uşaq oyuncaqları, kəndliləri tərəfindən geniş istifadə olunmuşdur.

Eyni zamanda torpaqla işləyən xalqlar gövdəli dənli bitkilərə xüsusi mənəvi mahiyyəti verirdilər, onlar inanırdılar ki, onda çörək allahın ruhu var və məhsuldarlığının gücü ondan asılıdır. Kəndlilər hesab edirdilər ki, xüsusi rituallara riayət edilməklə evdə saxlanılan, sünbüllər və saman, xeyir-bərəkət,

əmin-amanlıq gətirir və insan səhhətinə yaxşı təsir edir. Bir çox xalq bayramları samandan hazırlanan mərasim əşyalarının istifadə etməklə keçirdi.

Biçin zamanı birinci əkilən və sonuncu dərilən sümbülü bəzəmək adəti var idi. Zəmidən yığılmış dərz bağlanmış sümbüldən hörülmüş əklil qoymaq adəti vardı. Qız-biçinçilərin başlarına sümbüldən hazırlanan çələnglərlə bəzəyir və ərazi sahibinə firavanlıq əlaməti olaraq sümbül çələngi verirdilər. Bəzi xalqlar da, məsələn, polyaklar və macarlarda sümbül tacı və zəngi xatırladan mürəkkəb formalı əklillər düzəldirdilər. Böyük, rəngarəng bəzədilmiş "əklillər" biçinin başa çatması qeyd edilən zaman hazırlanırdı. Belə əklillər evdə saxlayar və ya kilsəyə gətirərdilər.

Vaxtilə əcdadlarımız, həyatı tarlalarda becərilən məhsullardan asılı idi. Onların təsəvvürlərə görə məhsulun bol olması üçün allahları rəhmə gətirmək lazım idi. Bu görə də onlar Allaha qurban qismində tarlaya insan fiqurları, küləş müqəvvası qoyardılar. Həsir təsvirlər firavanlığı təcəssüm edirdi. İvan Kupal, Yarıl, Qızıl Boyanı suda batırdılar, dini mərasimə aid geyim od içində yanırdı. Onları öldürdülər və küləşi ilə tarlalara atdılar. Onların "ölümü" yeni məhsulataxıla dirilmə demək idi və gələcəyi təmsil edirdi.

İndiyə qədər şərq slavyanlarda yaz-qış bayramları dövründə-məhz yuxarıda göstərilən adətdən istifadə edirdilər. Küləş müqəvvası digər Avropa xalqlarının mütləq xalq karnavalları elementlərindən biridir.

Samandan dekorativ-tətbiqi məmulatlar hazırlanması üçün xüsusi emal üsulu öyrənilirdi. Xalq ustalarının hazırladığı işlər öz gözəlliyi, rəngi, zəngin müxtəlifliyi, qəribə parıltı və cəlbedicilyinə görə həmişə qiymətləndirilirdi. Onun qızılı rəngi isti günəş şüalarını xatırladır. Samanın dekorativ keyfiyyətlərini texnikada toxumanı, quramanı, tərkibi və s. müxtəlif əşyalar düzəltməyə imkan verir. Ondan həmçinin tikiş məmulatları bir parçası rənglərin uyğunluğu zamanı istifadə edilir.

Bir çox sənətkar bu gün də, yaxşı keyfiyyətli xammal almaq üçün, dənli bitkiləri saxlayırlar daha həssas və kövrək samanı mineral gübrələrin tətbiqi olmadan yetişdirirlər.

Samandan panno hazırlanması. Dekorativ-tətbiqi sənət dərsləri çox maraqlı olur və çoxlarında yaradıcılığa həvəs doğurur. Uşaqlar üçün faydalı və gözəl şeylər əmək prosesində iştirak edir, onların mənəvi inkişafına xidmət edir, estetik zövqünü formalaşdırır, müstəqil yaradıcılıq fəaliyyətinə cəlb edir. Sənaye istehsalı şəraitində belə əl işlərinin yaradılması zamanı əl əməyi bilikləri geniş tətbiq olunur. Dekorativ-tətbiqi sənət üzrə onlara gələcəkdə mütləq lazım olacaqdır və peşə seçimində kömək edəcəkdir.

Təbii material ilə tanışlıq uşaqlarda doğma təbiətə maraq yaradır və ona qarşı diqqətli, qayğıkeş münasibəti tərbiyə edir, ilk əmək vərdişlərinin formalaşdırır.

Hazırlanma işləri çevik fəaliyyət tələb edir. Əl əməyi- gözlər və əllərlə fəaliyyətin yerinə yetirilməsidir, dəqiqlik, çeviklik tələb edir, hərəkət koordinasiyasının təkmilləşdirilməsi - uyğunluğun inkişafına kömək edir. Samandan qurama hazırlanması prosesində xüsusi vərdiş və bacarıqlar sistemi tədricən yaranır.

Böyük təsiri ilə təbii material şagirdlərin təfəkkürünün inkişafı üçün böyük təsir göstərir.

Təbii materialdan hazırlanmış əl işi məmulatlara uşaqlar daha çox diqqətlə yanaşırlar və belə nümunələr onlarda zəhəmtə hörmət hissini formalaşdırır.

Bu işdə hər zaman yenilik, yaradıcı bir axtarış, daha mükəmməl nəticələr əldə etmək imkanı var.

Təbii materiallardan hazırlanmış sənətkarlıq işləri uşağın yaradıcı şəxsiyyətinin inkişafına, onun xarakterinin tərbiyəsinə kömək edir. Tədricən uşaqlar fədakarlıq, əzmkarlıq, işi sona çatdırma qabiliyyəti kimi xüsusiyyətləri inkişaf etdirirlər.

Tələbələrin xalq sənətinin materiallarına əsaslanaraq müxtəlif növ bədii fəaliyyətlərə cəlb edilməsi onların tam hüquqlu estetik təhsili və bədii və yaradıcı bacarıqların inkişafı üçün şəraitdir.

Xalq sənəti ilə tanış olmaq əsasən praktiki fəaliyyətlər vasitəsilə həyata keçirilir. Uşaqlar rəngli əşyaların zəngin dünyasını, ənənəvi rəsm üsullarını öyrənirlər.

Güllərin tərtibatı sənəti haqqında

Çiçəklərin buket şəklində tərtib edilməsi möhtəşəm bir icaddır. Buketin tərkibindəki çiçəklər rəng və gözəlliyi birləşdirən harmonik birləşmədə olmalıdır. Çiçəklərin qoyulduğu güldan cəzb edicidir, orada olan güllər sanki qorunur. Buketin hündürlüyü və güldanın yüksəkliyi əsas amillərdən biridir. Asimetrik kompozisiya tərkibi kiçik bir neçə rəngdən ibarət olan güllərdən qurulur. Güldan da olan bitkilər “azad” olsada, buket daha gözəl görünür. Çiçəkin uzunluğu eyni səviyyədə deyil - müxtəlif yüksəkliklərdə olan çiçəklər canlı və təbii görünür. Qönçəsi çox böyük olan çiçəkləri asmaq olmaz. O zaman onlar aşağı əyilir. Kompozisiya masanın və ya otaqın ortasını qoyulduqda, güldana qoyulan çiçəklər hər tərəfdən gözəl görünməli olduğu üçün yeri düzgün seçilməlidir.

Buketin təssüratı bir güldan ilə tamamlanır. İnteryer müxtəlif güllərlə bəzədilir: qamış, çiçəkləyən ağacın budağı, uzun boylu bir keramik vaza və ya tünd rəngli kobud səth ilə sadə və nəcib bir forma, lazımsız heykəl bəzəkləri olmadan. Güldanın rəng tonu buketin rənginə uyğun olmalıdır. Ən məqbul tonlar: ağ, qara, qəhvəyi və yaşıl dərin pastel rəngləri.

Çöl bitkiləri və otların gözəlliyi xüsusi bir tərzdə vurğulanmalıdır. Buketdə onlar az olmalıdır. (uşaqlar meşələrin qorunması, çəmən peyzajı barədə məlumat verilməlidir). Bitki tərtibatı: gülləri sadə bir gil qaba, taxta qab, səbətə, samandan olan güldana qoymaq olar. Böyük çiçəklər üçün: məsələn qladiolus qızıl şar, günəbaxan, dayanıqlı bir güldan, bir az kobud dekorativ keramik qab, taxta qablar seçilməlidir. Zərif, kiçik güllər üçün qızılgül, qərənfil, orkide, xrizantem şəffaf şüşə qablar daha münasib hesab edilir. Kiçik uzunluqlu güllər bənövşə, çobanyastığı, nasturtiums, primrolar üçün isə dairəvi, oval kiçik ölçülü güldanlar daha uyğundur. İncə bir saplı xüsusilə zərif, kövrək çiçəklər kristal və ya bir çini güldana qoymaq daha yaxşıdır. Əgər qızılgülün təsadüfən çubuğu qırılmış və sadəcə gülün baş hissəsi qalmışdırsa onu atmayın. Gülü öz həcmi qədər olan bir

qaba yerləşdirin. Bu kiçik ölçülü şüşə qab, vaza, mürəbbə üçün olan şüşə rozetka, ola bilər. Onun üzərinə su töküb, yaşıl yarpaqlarla bəzəmək olar.

Ağcaqayın, quşarmudu və ya kol giləmeyvəsinin çiçəklərindən kompozisiya (yemişan, çaytikanı, itburnu,) hazırlayarkən, onu suya tam batırmaq lazım deyil, əks halda giləmeyvə suyu canına çəkəcək və tez iylənəcək. Bunun üçün nəm qum qoymaq lazımdır ki, bu da onun qurumasına mane olacaq. Onu nəm saxlayacaq. Gülləri səhər tezdən və ya axşam toplayırlar, qətiyyən günorta vaxtı toplamaq olmaz, yoxsa onlar buketdə az qalır və tez büzülürlər. Uşaqlar təbiəti öyrənməyə çox maraqlıdır payız yarpaqlarının ağcaqayın, qovaq, quşarmudunun gözəlliyini həmişə seyr edirlər, payız budaqlarından ibarət buketin tərtib edilməsi, onlara böyük zövq verir.

Bədii əsər canlı bir orqanizmdir. Kompozisiyadan tutmuş onun kərpicləri olan bədii detallara, bədii təsvir və ifadə vasitələrində bütünlük poetik fiqurlar forma elementləri kimi təzahür edir, məzmunun açılmasına zəmin yaradır.

Dekorativ-tətbiqi sənət, bildiyimiz kimi öz ənənələri, qanunları və xarakteri olan xalq sənətkarlarının yaradıcılıq işləridir. Bu işlər ilk növbədə həmin xalqın mədəniyyətini özündə cəmləşdirir və onlar harada olmaqlarından asılı olmayaraq bu peşəni çiçəkləndirirlər.

İndi şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdislərinin, yaradıcı təfəkkürünün inkişafı, şəxsiyyətin tərbiyə, təlim üsulları ilə müstəqil fəaliyyəti ön plana çəkilir.

Bədii fəaliyyətinin bütün növləri, intellektli insanların yaradıcı təfəkkürünün, təxəyyülünün inkişafına kömək edir. Sənətkarın öz düşüncə təzi ilə yaratdığı obyekt zamanla bir əsərə çevrilir. Yaratmaq istəyi, təşəbbüsü göstərmək güclü stimül tələb edir. Alınan nəticə isə, bir qayda olaraq, məmnunluq və sevinc hissi gətirir.

İncəsənət və sənətkarlıqla məşğul olduqda, insanlar yalnız bilik və bacarıq əldə etmirlər, həm də ruhən zənginləşirlər. Xalq sənəti mehribanlıq və istilik böyük bir impuls verir, sevdiklərinə sevgi və diqqət yetirir.

Fəsil II. Bəşəriyyətin estetik tərbiyə probleminə nəzəri yanaşmalar

2.1. Estetik tərbiyə: konsepsiya, estetik təhsil meyarları

İnsanlar həyatı boyu davamlı bədii və estetik hadisələrlə qarşılaşırlar. İnsanın ruh dünyası zəngindir: gündəlik iş, sənət və təbiətlə ünsiyyət, gündəlik

həyat, insanların biri-biri ilə ünsiyyəti və s. Gözəllik - xoşbəxtlik və zövq verir, əmək fəaliyyətini stimullaşdırır, insanlar daha da ruhlandırır. Düşüncəsizlik insanı geri çəkir, uzaqlaşdırır, faciə- şəfqət hissi yaradır, mizah isə çatışmazlıqlarla mübarizəyə kömək edir.

B.T.Lixaçova görə estetik tərbiyə - qəbul etmək, hiss etmək, qiymətləndirmək qabiliyyətinə malik yaradıcı insanın məqsədyönlü fəaliyyətidir.

Estetik tərbiyə, həqiqətə estetik bir münasibətdə şəxsiyyətin formalaşması məqsədi daşıyır.

Təhsil sistemində ünsiyyətin ayrılmaz şəkildə stimullaşdırılması, estetik təhsil, təbii və mədəni səviyyələrdə tərbiyə, özünün digər insanlarla ünsiyyətini uyğunlaşdırmaq üçün hər cür davranış tərzini uşağa öyrədilir.

V.N Şatskaya aşağıdakı obyektiv tələbləri estetik tərbiyənin qarşısına qoyur: "Estetik tərbiyə gözəllik qanunları ilə iş, gözəl sənət əsərləri yaradılmasında fəal iştirak, fəal estetik münasibət imkanı, stimullaşdırma və formalaşdırılmasıdır." Estetik tərbiyə sənət təhsili çərçivəsində estetik mədəniyyətinin bir hissəsidir, əhəmiyyətli və sanballıdır, amma insan fəaliyyətinin yalnız bir sahəsini əhatə edir.

Həyat və sənətin estetik cəhətləri ilə ünsiyyət, insan, bir və ya digər şəkildə, estetik və ya ruhən inkişaf edir.

Estetik tərbiyənin ən vacib hissəsi - tərbiyənin təsirini incəsənət vasitəsi kimi istifadə edərək, xüsusi qabiliyyətlərin formalaşdırılması və xüsusi formalarda dekorativ-tətbiqi sənət qabiliyyətləri inkişaf etdirməkdir.

Estetik təhsilin vasitəsi bədii fəaliyyətdir. Bədii fəaliyyət birbaşa sənət növləri ilə əlaqəlidir: dramatik oyunlar, şifahi və bədii yaradıcılıq, musiqi, vizual və dekorativ təcrübə, dizayn.

Bədii fəaliyyətdə, ümumiyyətlə, reproduktiv amil və yaradıcılıq var. Qeyd etmək lazımdır ki, hər ikisi də zəruridir və bir-birinə bağlıdır - reproduksiyanı, köçürməyi öyrənmədən yaratmaq, mümkün deyil.

Estetik tərbiyə - yüksək mədəniyyətin formalaşması üçün zəruri şəraitdir. Estetik tərbiyə, həyatda və sənətdə gözəlliyi qəbul etmək, doğru anlamaq, qiymətləndirmək və yaratmaq qabiliyyətinin yetişdirilməsi başa düşülür.

Estetik tərbiyənin öz xüsusi vəzifələri vardır və iki qrupa bölünür. Birinci qrup, ətrafımızdakı dünyaya estetik münasibət yaratmağa yönəlmişdir. Aşağıdakıları nəzərdə tutur: təbiətdə, hərəkətlərdə, sənətdə gözəlliyi görmək, gözəlliyi anlamaq qabiliyyətini inkişaf etdirmək; bədii duyma qabiliyyəti yetişdirmək, gözəl görməyi bacarmaq lazımdır. İkinci qrup müxtəlif sənət sahələrində bədii bacarıqların formalaşmasına yönəlmişdir.

Bu qruplar yalnız tətbiq prosesində yaxından əlaqəli olduqda müsbət nəticə verəcəkdir.

Şəxsiyyətin estetik təhsili ilk sözlərindən, hərəkətlərindən kiçik bir adamın ilk addımlarından baş verir. Ətraf mühitdən başqa heç kəs ruhunda bütün həyatı izah edə bilməz.

Bədii obyektlərin estetik anlayışları forma, rəng, ölçü ilə baş verir. Oyuncaqların müxtəlifliyi və tələblərə cavab verməsi vacibdir. Formanı analiz etmək və dərk etmək bacarığı obyektin modelləşdirilməsi, dizaynı və şəkilləri vasitəsilə inkişaf edir.

Estetik tərbiyə, hər şeydən əvvəl, estetik ideali, mükəmməllik, sənətdə və gerçəkdə mükəmməllik anlayışını nəzərdə tutur. Məsələn, bir insan özünü və insan münasibətlərindəki ümumiləşdirilmiş və mükəmməl əks etdirən, insanların və cəmiyyətin inkişafına yönələn tərəqqisini əks etdirən estetik ideal formalaşdırır. Digər tərəfi, yalnız subyektiv təcrübənin sənətkarın bədii ifadə üsullarının formalaşmasında görünür. Estetik ideal sosial cəhətdən şərtlənir və sosial pedaqoji fenomeni təmsil edir. Estetik ideal həmçinin insan gözəlliyini, insan münasibətlərini (etika), əməyin (texniki estetika, dizayn) mükəmməlliyi haqqında bir fikir ifadə edə bilər.

Estetik ideal estetik təhsilin bir hissəsi olaraq, ayrılmaz şəkildə bədii ruh ilə əlaqələndirilir. Bu da bir ictimai fenomendir və sosial səviyyəli əlaqələrin təsirindədir. Bədii zövq, mükəmməlliyin və birliyin və ya məzmun və

mülahizənin sənətdə və həyat şəklində hissini və qiymətləndirilməsini inkişaf etdirə bilər. Estetik ideal kimi bədii zövq müxtəlif səviyyələrdə olan uşaqlarda mövcud ola bilər, əsasən estetik tərbiyənin səviyyəsini müəyyənləşdirir.

Estetik tərbiyənin əhəmiyyətli bir xüsusiyyəti, gözəlliyi, sənətdə və həyatdakı mükəmməlliyə heyran olmaq qabiliyyətidir.

Estetik obyektin yaratdığı hisslərin dərin təcrübəsi ümumi potensialla sıx bağlıdır. Gözəl ünsiyyət yüksək hisslər və dərin mənəvi zövqün ortaya çıxması, yumor hissi ilə birləşərkən nifrət hissi, komik düşünmə zamanı sarkazm, qəzəb, qorxu, şəfqət hissi, faciə, bunlar əsl estetik təhsilin əlamətidir.

Təbii ki, dərin estetik təcrübə və həyat estetik hadisələr haqqında estetik qərarlar ilə bağlıdır. Estetik təhsilin ümumi konsepsiyasının tərkib hissəsi incəsənət və həyat, davranış və münasibətləri bədii və estetik yaradıcılıq imkanı var. Estetik ideal, bədii zövq, heyranlıq, təcrübə və qərar imkanı qabiliyyətini birləşdirir və estetik inkişafı və estetik təhsilin əsas elementlərini yaradır.

Estetik təhsilin əsas məqsədi insanın reproduksiya, heyranlıq, təcrübə, və bədii-estetik yaradıcılıq qabiliyyəti ilə estetik ideal və orijinal bədii zövqün mövcudluğunu bir araya gətirdiyi faktıdır.

Estetik tərbiyənin ölçülməsi müxtəlif meyarlar əsasında həyata keçirilə bilər: psixoloji, pedaqoji və sosial. Ölçmə sahəsində estetik tərbiyənin psixoloji meyarları əsasən bədii təsvirləri yetərincə yenidən yaratmaq, onları təkrar etmək, təcrübə etmək bacarığından irəli gəlir.

Nəhayət, estetik tərbiyə sosial meyarlar sənət və həyat estetik hadisələri müəyyən etmək sənətə geniş maraq yaratmaq lazımdır. Amma yalnız sözün geniş ictimai mənasında estetik təhsil bütün kompleks insan davranış və rəftarlarını göstərir. Onun hərəkətləri, iş, münasibətlər, onun geyim və görünüşü - bütün bunlar məcburi hesab edilmir.

Estetik tərbiyə insanın estetik formalaşması üzərində işi daha konkret və məqsədyönlü etməyə kömək edir.

2.2. Estetik tərbiyə formaları və metodları

Bəşəriyyətin bədii qabiliyyətlərinin inkişafı üçün ümumi pedaqoji şərait müxtəlif sənət sahələrində bacarıqların inkişafı üçün bərabər və real praktiki imkanları təmin etməkdir. Bədii bacarıqların inkişafı yüksək mənəvi tələbatın yaradılmasına əsaslanır – yəni yaradıcılığa olan ehtiyaca. Səy olmadan, insan tərəfindən istifadə olunan müəyyən bir zəhmət olmadan, yüksək mənəvi və estetik prinsiplər yaratmaq, tam hüquqlu yaradıcı şəxsiyyət yaratmaq mümkün deyil.

Bədii bacarıqların inkişafı üçün ümumi şərait mütləqdir. Buna görə praktiki imkanlar əhəmiyyət təşkil edir. Yaradıcılığa olan ehtiyac hissi insanı daha mükəmməl işlər yaratmağa sövq edir.

Bədii fəaliyyətdə estetik təhsilin təşkil formaları fərqli ola bilər: sinfdə, müstəqil fəaliyyətdə, bədii işlərdə, bayramlarda, əyləncədə, ekskursiyalarda, gəzintilərdə və s. Mövcud peşə növlərindən ibarət olan kompleksə xüsusi diqqət yetirilməlidir, müxtəlif sənət növləri ilə həyata keçirilir. Həyatda yalnız bədii ədəbiyyat əsərləri, incəsənət nümunələri, bütün obyektlərin, predmetlərin belə məzmun və forması vardır. Məzmun və forma elə zəncirvari vəhdətdədir ki, forma olmadan məzmun, məzmunsuz da forma mümkün deyil. Hər bir predmetin, eləcə də ədəbiyyat və incəsənət əsərinin mövcud olması onun məzmunundadır. Məzmunu ifadə edə bilmək vasitəsi formadır. Məzmun yalnız formının içinə girəndə görünür, mövcud olur. Bir-birilərdən təcrid olunmuş şəkildə nə məzmun, nə də forma vardır. Eyni naturadan müxtəlif üslublu rəssamların çəkdiyi əsərlər qətiyyən bir-birinə bənzəmir. Həyatdan götürülən mövzu sənətkarı müxtəlif formaya düşərək bədii məzmun kəsb edir. Yazıçılar, şairlər, rəssamlar həyatdan götürdüyü mövzunu olduğu kimi elə əks etdirmir. Əgər belə olmasaydı, foto çəkiliş inkişaf etdiyi dövrdə rəssama ehtiyac da qalmazdı. Həyatın həqiqəti, baş verən hər hansısa bir hadisə sənətkar təxəyyülündən süzülərək bədii məzmun və bədii forma kəsb edir.

Hərtərəfli təlimin xarakterik xüsusiyyətləri konkret mövzularda vəzifələrin inteqrasiyasıdır. Eyni zamanda aparıcı vasitələr müxtəlif bədii fəaliyyət növlərinə

xas olan bədii ifadə mənbəyidir. Məsələn, "ritm" rəqslə, dekorativ nümunələrdə və şeirin ifadəli ifasında ötürülə bilər.

Beləliklə, estetik təhsil müxtəlif formalarda təşkil edilə bilər və öz təsnifatlarına malikdir.

Fəsil III. Dekorativ və tətbiqi sənət estetik tərbiyə vasitəsi kimi

3.1. Dekorativ-tətbiqi sənət anlayışı və təsnifatı

Dekorativ-tətbiqi sənət ən qədim sənət növlərindən biri sayılır. Onun adı istifadəsinə dair istehlakçılar üçün təlimat verir. decoro - bəzəyirəm, "tətbiqi" kimi tərcümə olunur. O, insanın praktik ehtiyaclarına xidmət göstərir, eyni zamanda, onun əsas estetik tələbatını ödəyir.

Dekorativ-tətbiqi sənət, bədii sənətin fərqli növlərini özündə birləşdirir. Onlar: döymə sənətini, ağacın, daşın və sümüyün üzərində oyma naxışlar, zərgərliyi, xalçaçılıq, hörmə, metal üzərində işlər və basma naxış, toxuma və bədii tikmələr kimi növləri göstərə bilərik.

İnsan uzun zamandan bəri öz yaşayış sahəsini bəzəməyə çalışır: bunun üçün əlinin altında olanlardan istifadə edir: ağac, gil, sümük

Ənənəvi incəsənət və dekorativ-tətbiqi sənətkarlığın ən məşhur bədii prinsiplərini bir-birindən ayırmaq mümkündür:

1. Faydalılıq. Praktiklik folklor sənətinin özündən asılı idi, obyektlərin praktiki forması və məzmununu müəyyən edir.

2. Sıxlıq. Xalq incəsənət əsərlərinin ana təbiət, ətraf mühit ilə sıx bağlılıq, onlarda insan, cəmiyyət, həyat haqda təsəvvürlər formalaşması, əxlaqi mənə dəqiqliyi, dərin estetik məzmunu, gerçəkliklə şərtlənir bu dekorativ-tətbiqi sənətinin birləşmələrində dəqiqliyi ifadə edir.

3. Tək material və texniki şərt

4. Ənənə. Məqsədli davamlılıq, ənənəvi forma və təcrübənin köçürülməsi, özü kimi müəyyən bir xarakterə malik bir obyekt olmağa kömək edir.

5. Təbiətin yaradıcı kollektivi. Ənənələrin davamlılığı və əməyin kollektivliyi səhvlərdən, fərziyyələrdən, vaxt və səylərdən əsir düşmüş, xalq sənətinin daha da zənginləşdirilməsi və inkişaf etdirilməsi üçün yaradılmışdır.

6. Uşaq yaradıcılığına yaxınlıq. Xalq sənətinin ciddi spontanlıq və könüllü ifadə kimi, uşaq yaradıcılığı yaxın və plastik formaları rahatlığı və asanlıqla təxmin edilən kimi bir xüsusiyyət ilə balanslaşdırılır.

7. İnanandırıcı bədii gözəllik, təmtəraqlı təəssüratlar. Gözəlliyi ilə özünü göstərən bu elementləri bədii gözəllik və ornamentlərlə vermək lazımdır.

Xalq dekorativ-tətbiqi sənəti - təkcə gündəlik məişətdə deyil, həyatın ayrılmaz hissəsi kimi, həm də yaradıcılığın, sənətkarlıq bacarığının bəhrəsidir.

Xalq dekorativ və tətbiqi sənəti ilə tanışlıq ümumi didaktiv prinsipə əsaslanır - həyat ilə əlaqə, sistemli və ardıcıl, uşaqların tədrisinə və bədii inkişafına fərdi yanaşma.

3.2. Dekorativ sənətin inkişafında tarixi qanunauyğunluqlar

Dekorativ sənət uzun inkişaf və təkmilləşmə yolu keçib. Gil qablardan, ibtidai geyim formalarından indiki müasir interyerli mürəkkəb komplekslərə qədər. Bu inkişaf bir neçə istiqamətdə gedib. Onlardan biri dekorativ sənət janrı kimi inkişaf edir. Dekorativ yaradıcılıq öz orbitinə obyektlərin getdikcə daha geniş dairəsini yığır. Yəni dekorativ sənətin yeni janrları yarandı, məsələn gəmiqayırma X- XI əsrlərdə, XIV- XV kitab çapı, XVI-XVII əsrlərdə bağ-park işləri. Onlar həmçinin dekorativ materialların hazırlanması texnologiyalarının inkişafı nəticəsində yaranır. Belə ki, XVII-XVIII əsrlərdə avropa istehsalı çini qabların inkişafına təkan verir, tezliklə xırda dekorativ plastik məhsullar yaranır. XIX əsrdə bədii metal dəzgah janrı ilə yanaşı monumental janr çox geniş vüsət almışdı, indi isə bu metallurgiya və metal istehsalının tərəqqisi nəticəsində yarandı.

İlk elektrikli işıqlandırma cihazları şəhərin axşam işıqlandırması üçün istifadə (Eyfel qülləsində Parisdə "Rus işıqları") etmək cəhdləri xarakterikdir. Bu gün, elektrik işıqlandırmalarının kompleks sistemlərinin cihazının sadəliyi və təhlükəsizliyi və torpaqların dekorativ teatralizasiyası əhəmiyyətlidir. Antik dövrlərdə istifadə edilən işıqlar (məsələn, məşəl şüaları)isə çox böyük idi.

Dekorativ sənət müxtəlif janrların inkişafına mühüm təsir göstərir, aktiv fəaliyyəti bütün cəmiyyətin fərqli təbəqələrinin cəlb olunmasına gətirib çıxardır. Xüsusilə quldarlıq ictimai-iqtisadi formasiyanın inkişafı feodalizmə doğru keçid, əslində, çox vaxt müxtəlif xalqlarda özünəməxsus janr xüsusiyyətləri ilə seçilir. Xalqın yaratdığı dekorativ sənət öz bənzərsizliyi ilə seçilir. Tikməli və ya naxışlı

dəsmallar, gil oyuncaqlar, qazma daxmalar, xalçaçılıq və s. Dekorativ sənət müasir dövrdə uşaqlarda və məktəblilərdə özfəaliyyət kimi başlayıb böyük inkişaf yolu keçibdir. O, istehsalat və tədris proseslərinə, ictimai məişətə daxil oldu, onların zəruri elementi olaraq, divar qəzetləri, elanlar lövhəsi, dəvətnamələr, plakat şəklində əyani tədris vəsaiti oldu.

Dekorativ sənətin inkişafının xüsusiyyətləri onun estetik funksiyasının spesfikliyi ilə əlaqəlidir. O həyat şəraitinin bədii zənginləşməsidir. Bu janrların bəziləri bir müddətlidir, əhəmiyyətli, bəziləri isə zamanla unudulur.

Dekorativ-tətbiqi incəsənət janrlarının ciddi təsnifatı yoxdur. Əlamətləri üzrə material, texnika icrası və tipləri, təyinatı onları bir-birindən fərqləndirir. Hazırda dekorativ sənətin aşağıdakı əsas janrları mövcuddur: bəzək əşyaları, suvenirilər, oyuncaqlar, geyimlər, məişət əşyaları, kiçik qrafik təsvirlər, rəngkarlıq və qrafika, monumental növ metal, dəzgah döymə, teatral dekoartiv sənəti, dekorativ plakat və nişanlar, divar qəzeti, interyer (təhsil, istehsal, məişət, ictimai) tərtibatı, muzeylərin, sərgi və sərgi ərazilərin, bağ-park işləri, qobelen, bədii mebel, zərgərlik və digər sənət növləri.

Dekorativ-tətbiqi sənətin inkişafında başqa bir istiqamət bədii üslubun dəyişməsidir.

Dekorativ-tətbiqi yaradıcılığın bədii üslubunun özünəməxsus xüsusiyyətləri interyerlər, küçə və bağ-park ansambllarının təşkili, yəni spesifik dekorativ mühitin prinsipləri, vasitələrin kompleks həlli üçün bu və ya digər dövrün ənənələrini ən parlaq şəkildə üzə çıxarır. Bu janrda əsas rolu yalnız dekorativ sənətin inkişafı onunla izah olunur ki, impulslar üslubların inkişafı sıx şəkildə bağlıdır bu janrları memarlıqdan qaynaqlanır. Memarlıqda üslublar əsas xüsusiyyətlərinə görə demək olar ki, dekorativ sənətdə inkişaf edir. Buna görə də, sonuncu üslubların dövrləşməsi əsasən memarlıq tarixinin modernləşməsi dövrü ilə üst-üstə düşür. Ancaq incəsənət və sənətkarlıq tarixini öyrənərkən, bu sənət memarlığından daha çox daxili görünüşün yaradılmasında daha əhəmiyyətli rol oynadığı zaman ayrı dövrlər olduğunun nəzərə alınması lazımdır. Bu xüsusilə yaşayış və ictimai binaların müasir yaşayış mənzillərinə aiddir. Onların memarlıq

və tikinti bazası konstruktiv rasonalizm ilə xarakterizə olunur, bunun səbəblərindən biri kütləvi tikintinin sərt iqtisadi standartlarıdır.

Dekorativ sənətin tarixi inkişafının üçüncü hissəsi - bəzək, o cümlədən motivlər və əsərlərdir. Onların dəyişməsi yeni janrların dekorativ sənətində görünüşü və üslubda dəyişikliklərlə birbaşa əlaqədə olur. Dekorativ sənət mövzusunda hər zaman mövzular və motivləri əks etdirəcək, insanların iqtisadi və sənaye və sosial fəaliyyəti ilə bağlı olanlarıdır. Köçəri qəbilələr öz bacarıqlarını abidələrində göstərirlər. Demək olar ki, bu dövr insanın maraq və düşüncələrinin cəmlənmiş olduğu heyvanların görünüşlərini bu rəsmlərdə görürük. Flora, kosmoloji simbolizm, oturaq kənd təsərrüfatı xalqlarının dekorativ yaradıcılığı mövzusunda qətiyyətlə üstünlük verilir. Təbiət həyatının əsas dövrü əkinçilik fəaliyyətinə aiddir.

Son yüzillikdə dekorativ sənətin tematik quruluşu daha mürəkkəbləşdi buna baxmayaraq, insanların gündəlik həyatının əsas maraqlarına təsiri çox olsa da, birbaşa deyildi. Xristianlığın VI-X əsrlərdəki Avropada yayılması, bəzək sənətinin yerli tematik xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsinə, mövzular və motivləri beynəlmilləşdirməyə gətirib çıxardı. Buna baxmayaraq, xüsusilə xalq sənətində, Avropa tipli kompozisiyalara bəzi xüsusi milli motivlərlə toxuma davam edirdi.

Bədii təfsirdə, tərzdə, yazılarda əl yazısı və ifadəli texnika və vasitələrin xarakteri milli xüsusiyyətləri bu günə qədər qalıb. İndiki dekorativ sənətlərdə həmçinin sənaye istehsalının, elmi tədqiqatın, kosmik tədqiqatın, sülh üçün mübarizənin, qədim abidələrin qorunması ilə bağlı narahatlıqların və s. Müasir iqtisadi, sənaye və sosial fəaliyyətin subyektləri geniş şəkildə inkişaf edir. Bu əsasən dekorativ sənətin qrafik janrlarına aiddir: monumental rəsm, oyma, qrafika, basma. Ornamental janrlar asanlıqla müasir həyata təsir edir. Lakin, dolaylı müxtəsərlik, dəqiqlik və qeyri-ənənəvi ritmlər, rəng birləşmələri, faktura, siluet və kompozit məhsullarının digər keyfiyyətlərindən istifadə edilir.

Xalq sənətkarlığının konsentrasiyası uzun müddət əvvəl müəyyən edilmiş və əsasən bir və ya bir başqa təbii materialın mövcudluğu, ticarət marşrutları,

mədəniyyət mərkəzləri və bir sıra digər amillərlə əlaqəlidir. XVI və XVII əsrlərə aid sənətkarlığın mövcud coğrafiyası əsasən dövlətimizin torpaqlarında formalaşmışdır, onların milli və yerli, orijinallığı rəsmin, rənglərin və bəzəklərin formalaşmasında, materialın anlaşılmasında müəyyən edilmişdir.

Xalq tətbiqi sənətinin bütün insanların həyatına, onun adət və ənənələrinə olan sıx bağlılığı onun içərisində doğruluğun və emosional yaxınlığın xüsusiyyətlərini müəyyən etmişdir. Beləliklə, ölkənin şimalında meydana gələn Mesen rəsminin rəngi üçün monoxrom qrafika təsadüfi deyil. Günəş Mərkəzi Asiya xalqlarının təbii və daimi arzusudur. Parlaq rəngli palitralar, keramika xalçaçılıq, mozaika və s inkişaf etməkdə idi.

Xalqlar bir-birindən formanı, tikiş qaydalarının yerinə yetirilməsi texnikasını tez-tez götürürdülər. Ancaq hər dəfə yeni alınan elementlər milli ənənələrin ruhunu dəyişmiş və ya özünəməxsus milli zəmində yeni forma yaratmışdır.

Xalq tətbiqi sənəti tez-tez peşə ustalarının işində müəyyən yeniliklər edir. XIX əsrin sonlarında - XX əsrin əvvəllərində rəssamların rolu, Vyatka oyuncaqlarının canlanmasında, kiçik sümük plastiklərinin inkişafında xüsusilə Moskva və Smolensk sənətkarlıq məktəblərinin fəaliyyətində rolu bilinir.

Ölkənin dekorativ-tətbiqi sənət sahəsində qədim zamanlardan günümüze qədər sənətkarların əsas istifadə etdikləri vasitə ağacdır. İşlənməsi, əlyazması çox fərqlidir. Uzun müddətdir metal, rəngli daşlar, həmçinin oyma texnikası ilə düzəldilmiş əşyalar diqqət mərkəzindədir. Ağacdən hazırlanan məhsullar növ və forma baxımından fərqlənir. Qiymət baxımından da çox dəyərli məhsullar vardır.

Rusiyanın mərkəzi hissəsində Kostroma, Kineşma, İvanov şəhərində meşə gilənarı və söyüd ağacının budaqlarından məhsul istehsal edilirdi. Demək olar ki, hər yerdə, tozağacının qabığından istifadə edilirdi, ondan su, süd, kvas içmək üçün qab düzəldilirdi, həmçinin gilmeyvə, göbələklər qoymaq üçün qutular hazırlayırdılar. Müxtəlif məişət məhsulları və oyuncaqlar hazırlamaq üçün dənli bitkilərinin samanından da istifadə edilirdi. (Baltikyanı dövlətlərdə və Cənubda – qamışdan, Qafqazda - bambukdan)

Dulusçuluq istehsalı həmişə ölkəmizdə ən çox məşğul olunan sənət növlərindən biri olmuşdur. Əsrin əvvəllərindən etibarən təkmilləşdirilmişdir: gil növlərini seçmək, əlavə maddələrlə qarışdırmaq, müxtəlif rejimlər altında yandırmaq, şüşə, boya, basma texnologiyalarını öyrənirdilər. Xammal və yanacaq ehtiyatlarından asılı olaraq, ixtisaslaşma meydana çıxdı: müxtəlif regionlar dulus qablar, çini qablar istehsalı üzrə bölünmüşdü.

Xalq geyimi - ölkəmizin xalqları arasında ən məşhur və orijinal formalardan biridir. Materialın keyfiyyətindən asılı olaraq ona bədii naxış vurulurdu. Bu muncuq, mirvari, oyma lövhələr (çap parça), boya, trikotaj krujeva və s. Rusiyada, Ukraynada, Belarusda, Azərbaycanda naxışlı toxuculuq sənəti inkişaf etmişdi. Baltik regionunda uzun yun trikotaj parçalar hazırlanırdı.

Başlanğıcda köçəri iqtisadiyyatda ortaya çıxan xalça toxuma, məskunlaşmış xalqlar tərəfindən mənimsənmiş və inkişaf etmişdir. Şimalda, Qazaxıstanda və Qafqazda xalçalar dəridən tərtib edilmişdir.

Mərkəzi Asiyanın, Ukraynanın kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan xalqları böyük alətlərdən istifadə edərək xalça toxuma ilə məşğul olublar.

Ölkənin şimalı xəz və dəri məhsulları istehsalı ilə məşhurdur. Onlar rəngli iplə, muncuqlarla, işlənmişlər. Tez-tez bir məhsulda xəz, dəri və parça birləşirdi. Buradakı dəri boyalı və basma (Baltikyanı ölkələrdə), rəngli, bəzəkli olurdu.

Gil məhsulları kimi, qədim zamanlardan etibarən xalq sənətkarlıq məhsulu olaraq metal məmulatların istifadəsi geniş vüsət almışdı. Metalı döyürdülər, kəsirdilər, əyirdilər, qaraldırdılar. Tənəkə məmulatlar Rastovda qeydə alınırdı. Məişət məhsullarından kifayət qədər geniş çeşiddə metal hazırlanması, tədricən genişlənmişdir. Tez-tez, metaldan hazırlanmış dekorativ detallar, əsasən təbəqə metal və zolaqlı dəmir, faydalı bir funksiyası olan bina dekorasiyası kimi istifadə edilmişdir: baca, dolça, qapı qulpu və s. Mebeldən geniş istifadə olunurdu.

Rusiyanın şimal bölgələrində (Xolmoqor, Tobolsk, Yakutiya), sümükdən gözəl bir heykəltəraşlıq nümunələri yaradırdılar, morj sümüyü üzərində oyma, kiçik qab əşyalarının bəzək üçün yarıq sümüyü formasında oymalar. Qədim

Novqorod qazıntıları zamanı şahmat parçaları da daxil olmaqla bir çox sümük maddəsi də aşkar edilmişdir. Cənubda, məsələn, Moskva yaxınlığında Xotkovo şəhərində, xüsusilə də Qafqazın dağlıq bölgələrində (Kislovodsk, Dağıstan və s.), hələ də buynuz emalı sənayesi mövcuddur.

Baltikyanı respublikalarda bugunə kimi kəhrəba istehsalı xüsusi yer tutur. Qədim dövrlərdən bəri Baltikyanı ölkələr bütün dünyaya kəhrəba idxal edirdilər. Polşa yazıçısı J.Maxovski "Dəniz quldurları tarixi" adlı kitabında yazırdı: "flibuster, quldurlar Baltik dövlətlərindən Misirə kəhrəba aparan gəmilərdə ova çıxırdılar." Palanqe şəhərində Tışkeviç sarayında kəhrəba muzeyi vardır.

Digər bölgələrdə daş emalına başlanıldı (Ural, Altay) və şüşə məhsullarının istehsalı (Leninqrad, Qus-Xrustalını və s.) inkişaf etməyə başladı.

XIX əsrin sonlarında Rusiyanın Mərkəzi rayonlarında ikon xəttatlığı, lak və boya mədəninin bazasında gözəl miniatürlər yarandı. Kiçik mücrələrdə, sonralar kiçik dəsmallarda istifadə edilməyə başlanıldı. (fedoskino, palex, xoluy)

Xalq dekorativ-tətbiqi sənəti sahəsində yeni janrın meydana gəlməsi müasir dövrə təsadüf edir. Bu gips tökmə (heykəllər şəklində) formasıdır. Həmçinin bədii sənətin qədim növlərindən biri kimi yumurta üzərində naxış qeyd etmək lazımdır (Ukrayna, Rusiyanın cənubu) bişirilmiş fiqurlu və bəzəkli pryaniqləri (Tula, Moskva və s).

Ümumiyyətlə, qeyri-adi müxtəliflik dekorativ-tətbiqi sənətin əsas xüsusiyyətdir. İdeya meydana gəlir, sənətkar öz düşüncəsini material üzərinə köçürür və nəticədə gözəl bir kompozisiya meydana çıxır. Bu gün bazarda sujet xətti olmayan əl işləri də görmək olar.

Əsas məqsəd - əmək, mənəvi və estetik tərbiyənin sıx birləşməsinə, hər bir insanı şəxsiyyəti inkişafı etdirmək üçün hərtərəfli cəmiyyətə nail olmaqdır. Biz belə mühüm vəzifələri dekorativ rəsm dərslərində təlim-tərbiyə prosesində materialda xalq dekorativ sənət üzrə tapşırıqların təlim-yaradıcı sistemdə həyata keçirilməsini görürük. Bu sistem insanın mənəvi qüvvələrinin açılması, estetik şəxsiyyətin inkişafı üçün səmərəli ola bilər, dekorativ yaradıcılıq gözəlliyə xidmət etməlidir.

Müasir bir cəmiyyətin ictimai quruluşu xalq sənəti və sənətkarlıq vasitəsi ilə dekorativ rəsm tədrisinin məzmununa əks olunmalıdır.

Ən əhəmiyyətli didaktik prinsiplərin həyata keçirilməsi üçün xalq sənətinin öyrənilməsinə əsaslanaraq biz folklor sənətinin əsərlərinin bədii təhlili yerini və əhəmiyyətini müəyyənləşdirmək, həmçinin insanların estetik tərbiyəsi səviyyələrini inkişaf etdirmək üçün fərdi yaradıcı inkişafın əsas məqsədi ilə metodoloji üsulları ümumiləşdirməyə çalışdıq.

Bu sistemdə vacib olaraq estetik idrakın vəhdəti məzmun və dekorativ iş (əmək fəaliyyəti) materialında xalq dekorativ-tətbiqi sənət də belə metodik üsullar hazırlanır, uşaqların müstəqil kompozisiyalarının yaradılmasına yaradıcı təkan verir.

3.3. Dekorativ-tətbiqi sənətin estetik xüsusiyyətləri

Dekorativ-tətbiqi sənəti şəxsiyyətin harmonik inkişafı amillərindən biri sayılır. Zənginləşməsi xalq sənəti ilə ünsiyyət vasitəsilə insan qəlbində baş verir, sevgi öz yurdunda aşılır. Xalq sənəti yaşadır milli ənənələrini yeni nəsillərə görə də hazırlanan formaları xalqı sülhə və estetik münasibətlərə çağırır. Xalq ustalarının sənəti inkişaf etdirmək, onlarda bədii zövq uşaqlara gözəllik aləmini açmağa kömək edir. Bədii əl işi mənəvi və estetik tərbiyənin zəruri elementi sayılır.

Bir insanın öz vaxtını maraqlı və məlumatlı bir işlə keçirməsi üçün, erkən yaşlarından başlayaraq gözəllik arzusunu, insanların ənənələri və mədəni dəyərlərinə hörmət duyğusunu inkişaf etdirilməsi lazımdır. Miras konsepsiyası, incəsənətinin öyrədilməsində ənənələr həmişə ən yaxşı və ən qiymətli olanların davamlılığı üçün vacibdir.

Son illər xalq sənət festivallarının təşkili ənənə halına gəlmişdir: belə festivallarda adətən folklor, köhnə mahnı ifaçıları, rəqslər nümayiş etdirilir. Bu məqsədlə, xalq şənlikləri ilə təşkil edilən yarmarkalarda əl işləri sərgilənir. Belə festivallarda hamı – yaşlılar da, gənclər də iştirak edirlər.

İnsanlar incəsənət və sənətkarlıq haqqında danışan zaman, xüsusi diqqət ənənəvi xalq sənəti obyektlərinə yönəlir. Həqiqətən, ağac üzərində oyma və rəssamlıq, lak miniatür və oyma, şüşə və keramika, toxunmuş, krujeva və tikmə, milli oyuncaqlar kimi sənətkarlıq məhsulları sənətkarın bacarığı və tükənməz optimizminin rəssamlığın bir təzahürüdür. Dekorativ sənət hörmət və sevgi, öz xalqına, vətəninə mədəniyyəti hissini aşılamaq üçün gözəl bir vasitədir.

Xalq sənəti insan dünyasına dərin təsir göstərir, əxlaqi, estetik, idrak dəyərinə malikdir, bir çox nəsillərin tarixi təcrübəsini təcəssüm etdirir və maddi mədəniyyətin bir hissəsi kimi qəbul edilir.

Xalq sənəti forma, rəng, səs, düşünən uşağa güclü təsir göstərir.

Estetik təhsil vasitələri incəsənət və sənətkarlıq bir şəxsin gözəllik hadisələrini düzgün qəbul edə bilməsi üçün inkişafı tələb edir. Bu, uşağın peşəkar rəssam və ya sənətkar olması demək deyildir. Bədii əsərlərin bir sıra biliklərinə əlavə olaraq, o, incəsənət və sənətkarlıq nəzəriyyəsi və tarixi sahəsindən müəyyən məlumat əldə etməlidir.

Xalq və dekorativ və tətbiqi sənətin estetik təhsildə əhəmiyyətli rolu bir çox sənət tarixçiləri və incəsənət tədqiqatçıları tərəfindən qeyd edilir. Xalqın incəsənət əsərləri ilə tanışlığın Vətənə, onun mədəniyyətinə olan ilk canlı fikirlərini, onun mədəniyyətini, vətənpərvərlik duyğusunun öyrədilməsini təşviq etməsini, gözəllik dünyasına gətirdiyini və bu səbəbdən uşaq bağçasında pedaqoji prosesə daxil edilməsi lazım olduğuna inandırıcı şəkildə göstəririk.

Şəxsin böyüməsi dövründə, ən çox diqqətəlayiq xüsusiyyətləri vurğulayaraq, daha sistemli və ardıcıl surətdə araşdırmaq önəmlidir. Sadə cəhdlərdən, mövzuya dair sualları cavablandırmadan, təsvir etməyə çalışmadan əvvəl, qavrayışlarda dəyişikliklər etmək lazımdır.

Sensor etalonlar sisteminin mənimsənilməsini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişdirir, onların münasibətini daha yüksək səviyyəyə qaldırır. İdrak fəaliyyəti prosesində uşaqlar əşyaların cismani keyfiyyətləri haqqında sistemləşdirilən biliklərə yiyələnirlər. Bu zaman onlarda ümumiləşdirilmiş üsulları tədqiq xüsusi rol oynayır. Yaradılan obrazlar tədqiq edilmə üsullarından asılıdır.

Daxili mədəniyyət bədii-estetik tərbiyə üçün böyük əhəmiyyətə malikdir. Birləşməni forma və rəng çalarları, rəngləri, formaları fərqləndirmək bacarığı, bundan zövq almaq, incəsənət əsərlərini yaxşı anlamağa imkan yaradır. Uşaq yaradılmış obrazı oxuyur, məkanı, onun quruluşunu, formasını, rəngini canlandırır, xüsusiyyətləri vermək qabiliyyətinə yiyələnirlər, materiallar haqqında təsvirin ötürülməsi üçün istifadə olunan bilikləri mənimsəyir. Bədii obrazın yaradılması əsasdır.

Bədii-estetik tərbiyənin növbəti xüsusiyyəti idrak prosesləri sahəsində baş verən dəyişikliklərlə bağlıdır. Bədii və estetik idealların formalaşma hissəsi kimi dünyagörüşü, mürəkkəb prosesdir. Həyatı, münasibətləri, idealları aşılaman zamanı dəyişiklikləri araşdırır.

Xalq dekorativ-tətbiqi sənəti insanların bədii-estetik tərbiyəsində böyük əhəmiyyətə malikdir. Xalq yaradıcılığına aid nümunələri ilə tanışlıq xalq sənətkarlarının əməyinə hörmət, vətənə məhəbbət hissi aşılama.

Dekorativ sənət məkan incəsənəti sahəsində bədii yaradıcılığın növlərindən biridir. Burada insanın estetik münasibətlər qanunauyğunluqları ilə rəssamlıqla, heykəltəraşlıqla, memarlıq, rəqs, musiqi və s. gerçəkliyə, həqiqətə və incəsənət ortaq şəkildə özünü göstərir. İlk növbədə, bu ümumilik sosial-tarixi və psixoloji qanunauyğunluqları və təzahürlərin gözəl çıxış edən estetik kateqoriyası mərkəzidir.

Eyni zamanda ümumi qanunauyğunluqlar estetik münasibətlər dekorativ incəsənətdə birləşir, onun növləri və s. kimi təzahür xüsusiyyətləri var. Bu, nəinki belə problemləri və xəlqilik yaradılan obrazlar, ifadəlilik xüsusiyyətləri materialın və kompozisiyaları, həm də gözəllik probleminə birləşdirir.

Bu sənətin estetik spesifikasiyasını anlamaq üçün onun, qeyri-adi mövzularının, süjetlərinin diapazonunu, əsərlərinin bədii texniki növlərini nəzərə almaq lazımdır.

Əksər hallarda dekorativ incəsənət növlərinin bədii emalı obyektlərin faydalılığı ilə bağlıdır: geyim, mebel, oyuncaqlar, otaqlar və s. bu halda dekorativ-tətbiqi sənətin faydalı olduğu barədə deyirlər. Lakin dekorativ

incəsənətə aid əsərlər də vardır ki, onların birbaşa tətbiqi faydalılığı yoxdur. Zərgərlik məmulatları, dəzgah və monumental döymə, dekorativ plastika və s. Hər halda onlar, dəzgah rəngkarlıq və heykəltəraşlıq əsərlərindən fərqli olaraq, yalnız konkret gündəlik mühit üçün, qabaqcadan təyin edildikləri üçün, konkret olaraq estetik mənə daşıyırlar.

Bədii zənginlik, insanın yaşadığı və fəaliyyət göstərdiyi ətraf mühitin mükəmməlliyi yalnız ona deyil, bəzədilmiş bəzək elementlərinin sayına görə də təyin olunur. Bu vəziyyətin məqsədi, dekorativ elementləri nə qədər sərfəli və dərinədən vacib olsada, insanların sosial və mənəvi tələbatlarından irəli gələn xüsusi sosial məzmunu, əhval-ruhiyyəyə uyğun olsun. Bədii elementlər sadəcə vəziyyəti bəzəyir, bədii və yaradıcı məzmununu, ifadəliyini inkişaf etdirir, zənginləşdirir. Dekorativ tətbiqi sənət - memarlıq, rəsm, heykəltəraşlıq ilə birlikdə bu məqsədi yerinə yetirir. Amma bunun əsas məqsədi var.

Bu sənət əsərlərinin əlamətdar xüsusiyyəti zamanın vəziyyətinin bədii-yaradıcı məzmununda dinamik bir dəyişiklik üçün vasitə ola bilmə qabiliyyətidir.

Dekorativ sənət əsərlərinin özünəməxsusluğundan irəli sürülənlər estetik tələblər onlara xas olan üslub gözəlliyi, təşkilatda maddi-məkan mühitin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla yeri və rolu aydın olur. Dərs özündə emosional və əqli cəhətdən zəngin insan həyatını daşıyır. Ən ümumiləşdirilmiş formaları, dekorativ tətbiqi incəsənəti, onun ideya və mənəvi məzmununu sosial gerçəkliyi əks etdirir, müasir dövrün obrazını açır və onu sənət nümunələrində əks etdirir.

Estetik zövq gözəlliyi qiymətləndirmək bacarığıdır. Estetik zövq əsasında insanda varlığa, incəsənətə əsaslı, qiymətləndirmə bacarığı yaranır və inkişaf edir. Yeni nəsildə bədii yaradıcılıq bacarığı və vərdişləri, bədii-estetik qabiliyyətləri inkişaf etdirmək lazımdır.

Estetik cəhətdən ən əhəmiyyətli xüsusiyyətləri olan dekorativ tətbiq sənət materialların çəkisi, rəngi, faktura, kütləsi və ya sıxlığı (fiziki və görmə - həcmli kompozisiya var, görmə - ümumi kompozisiyası var), onların səsinin, dəqiqlik dərəcəsi verən, yaradılan formalarından (özlülük) çıxış edir, bölüşdürülməsində daşıyıcı və onların kütlələri (elastikliyi, möhkəmliyini) və s. Materialın

(materialları) düzgün seçilməsi, onun istifadəsi bu onun xassələrinin nəzərə alınmaqla müəyyən təəssürat doğurduğu əsəri və assosiasiyalarının yaradılmasında həndəsə forma və bütün simasını əsərin zənginliyini təmin edir.

Haqqında təsəvvürləri olan mükəmməl mühit dekorativ-tətbiqi sənət, estetik cəhətdən mühüm rol oynayır, dəyərlərlə qırılmaz surətdə bağlıdır. Əsas xarakteri insan idealları ilə bağlıdır, onların cəmiyyətdə öz yeri və rolu vardır. Bu ideallar insanlarda olan varlığa inamın və əsasən ictimai şəraitin obyektiv gerçəkliyin təsiri altında formalaşır. Sosial əhəmiyyətli xassələri mühitin bu kimi vasitələrlə maarifləndirilməsi, onların davranış və fəaliyyətinin xüsusi estetik normaları qismində çıxış edirlər ki, cəmiyyət, sinif, qrup haqq uğrunda mübarizə aparırlar. Ona görə də fərdi estetik təsəvvürlərə dair sorğular sosialyönlü-qrup tərəfindən aparılır, amma özləri də onun inkişafına xidmət etməklə düşüncə sosial yönlü-qrup rolunu oyanırlar. Bədii həyatında parlaq hadisələrdən biri kimi moda mexanizmi ümumi şəkildə belədir.

Dts əsərlərinin yaradılması çox zəhmət tələb edən və çox mərhələli bir prosesdir. Bu, rəssam, heykəltəraş, bəstəkar, aktyorun bədii yaradıcılıqdan başqa bir şey deyil, həm də bədii dizaynın həyata keçirilməsi prosesinin fərqli bir həcmi ilə fərqlənir. Rəssamlar, musiqiçilər, hazır məhsuldan istifadə edən aktyorlar, tətbiqi sənətkar bir məhsul yaratmadan əvvəl, materialları hazırlamalı, onun emal texnologiyasını düşünməlidir. Estetik tərbiyə dedikdə, incəsənət və həyatdakı gözəlliklərin qavranmasına, estetik zövq və qabiliyyətlərin inkişafına yönələn təsirlərin məcmusu nəzərdə tutulur.

Bütün yaradıcılıq prosesini üç mərhələdə təsəvvür etsəniz: ideya, həyata keçirmə prosesi, yaradıcılığın nəticəsi, müasir sənətin bütün metamorfozlarının reallaşması prosesinin ara mərhələsindədir. Daha mükəmməl bir texnika, sənətinin şərtlərini diktə etməyə başlayır. Bu tələblər, adi yaradıcılıq prosesində yaranmışdır, sənətkarını işlərinin nəticələrindən uzaqlaşdırır, aralarındakı boşluğu artırır. Sənətkarın öz işinin məhsulundan və dizaynerin fəaliyyətindən və dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq sənətinin fəaliyyətindən fərqlənmə dərəcəsi dəyişir.

Onun praktik fəaliyyətində dizayner özü hazırladığı maddələrin mürəkkəbliyi səbəbindən bütün prosesləri öz üzərinə götürmək imkanı vermir. O, mövzunu yaxşılaşdırmaq üçün çalışan bir çox insandan biridir. Dizaynerin baş planını həyata keçirmə prosesi bir sıra şəxslər tərəfindən müəyyən edilir. Beləliklə, dizaynerin işində bir növ "depersonalizasiyası" var. Tətbiqçiyə gəlincə, yaradıcılıq prosesi və onun həyata keçirilməsi daha birbaşa əlaqəyə malikdir. Dekorativ və tətbiqi sənətdə sənətkar bir obyekt yaratmaq üçün bütün üç mərhələdə iştirak edir. Bu iştirak birbaşa iştirakı baxımından, həm də onun təklif etdiyi məhsulun nümunəsini istehsal üçün tövsiyələr baxımından da ola bilər. Bundan əlavə, rəssamın yaradıcılığının məqsədi müəyyən bir sənət növünün yaradılmasından ibarətdir, dizaynerin məqsədi müasir estetik normalara uyğun olaraq, forma şəkillərini konstruktiv və funksional xüsusiyyətlərini yaxşılaşdırmaqdır. Bu dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq və dizayn arasında əsas fərkdir. Ancaq fərqlərdən başqa, onların arasına xüsusi bir davamlılıq var.

Dizayn yaranmazdan çox illər əvvəl dekorativ və tətbiqi sənətkarlar onun gəlməsini təsir edəcək bir baza yaratmışlar. Dizaynda yaradıcılıq yolunun formalaşması hələ dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq bilikləri, bədii yaradıcılıq üsulları ilə yığılır. Beləliklə: dizayn və dekorativ və tətbiqi yaradıcılığından getdikcə inkişaf etmiş texnika və texnologiya; öz növbəsində, dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq dizayn üçün böyük bədii imkanlar açır.

3.4. Dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində forma və bədii obrazlar estetik təsir alətləri kimi

Dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində formalar

Forma - zahiri görünüş, predmetin konturlarıdır. Şerti olaraq onun iki növü barədə danışmaq olar. Birincisi, əsərlərin bədii forması haqqında. Burada birinci yerdə niyyət, yaradanın yaradıcı ideyasıdır. İkincisi, bunu əməli, praktiki yəni, istifadə üçün rahat edən məmulatdır. Keyfiyyət uzlaşan zaman ideal forma meydana çıxır. Lakin heç də həmişə belə olmur. Məsələn, orta əsr qalalarının iri,

böyük açarları olurdu. Sirlil gözelliklərinə baxmayaraq, əlbəttə, onu daşıyan üçün o ağır bir yük hesab edilirdi.

İncəsənətin klassik nümunələri, uzun-uzadı, nəsil-dən-nəslə, sənətkarlara xidmət edir. Müxtəlifliyə bariz nümunə - bizə gələn antik dövrün yunan keramika formalarıdır. Əlbəttə, yunanlar bu bənzərsiz gözəlliyi ilə formalarının müstəsna yaradıcıları deyildi. Vaxtilə onlar daha uzaq dövrlərin nümunələrdən istifadə edərək bunları yaratmışdılar. Amma antik dulusçuluq çox inkişaf etmişdi onları təkmilləşdiriblər və təsərrüfat təyinatına uyğun konfigurasiyasını veriblər.

Bu və digər qabların formaları əsrlərdə qalıb. Qeyd etmək lazımdır ki, onlar nəinki yandırılmış gildən, həm də metaldan, ağacdən, şüşədən hazırlanırdı.

Bəzən qiymətli dekorativ sənət əsərləri məhz onların forması müəyyən edilir. Lakin mükəmməl forması predmetə ahəngdarlığa riayət edilməklə, yalnız ayrı-ayrı əşyaları olmadıqda ola bilər.

Harmoniya - ayrı-ayrı hissələr arasında nisbətini düzgün müəyyənləşdirilməsidir.

Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərində bədii obraz

Dekorativ-tətbiqi sənət əsərlərindən asılı olmayaraq, onun formaları və ya istər kустar sənayedə, istərsə də fabrikdə hazırlanmasından asılı olmayaraq, həmişə təzahür forması ən ali keyfiyyəti, bədii sənətkarlıq bu və ya digər əsəri olan hansı formada yanaşmadan asılı olmayaraq obraz yaratmaqdır. Yalnız əsl sənət əsərləri bədii şəkildə verilir. Onlar həmişə sevindirir, onda estetik zövq verirlər ki, insanlar onların sadəcə seyr edirlər və onlara praktiki tətbiqə vaxt tapır.

Dekorativ və tətbiqi sənət əsərlərini qiymətləndirərkən, obyektin formasını, rəngini, aydınlığını və fəaliyyət tərzini qiymətləndirməklə yanaşı gündəlik həyatda rahat olub olmadığını təsəvvür etmək, bu evdə "baxılacaq" olduğunu qiymətləndirmək vacibdir, bunun üçün çox sadə və ya iddialı olmayan seçimlər etmək lazımdır.

Bədii yaradıcılıq qanunlarına baxmayaraq, dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq obyektin funksiyasından, obyektin praktiki məqsədindən asılı olan bədii

görüntülərin öz xüsusiyyətinə malikdir. Bu tələblər yaradıcılıq bu cür ifadə vasitələri ilə müəyyən edilir.

Bədii görünüş bir estetik kateqoriyaya və ya xüsusi bir sənət formasının əks etdirən xüsusi bir yoldur.

Dekorativ- tətbiqi yaradıcılıq obyektlərində bədii imic insan şüurunun müqayisə etmək, əlaqələndirmək, başqaları ilə müəyyən hadisələri dəyişdirmək qabiliyyətinə əsaslanır. Şüurun sözdə birləşmə qabiliyyəti bədii yaradıcılıq mənbəyidir, onun köməyi ilə ətrafdakıların gözəlliyi dərk olunur.

Estetik hisslər və duyğuların səviyyəsi baxımından incəsənət və sənət əsərləri sadə və əlçatandır. Şəxsin mənəvi ehtirası böyük sıçrayış tələb etməz, gözyaşlarına səbəb olmaz. Amma maddi obyektlərin bədii görünüşlərində gözəllik digər sənətlərdə gözəl və möhtəşəm hisslərin qəbul edilməsi üçün hisslər hazırlayır.

Hər zaman konkret bir şəkildə ifadə edilərkən, bədii görünüş ifadəli və şəkli xüsusiyyətləri, birləşmə yolu, hərəkət etdikləri və birlikdə qəbul edildiyi bir üsulu nəzərdə tutur.

Bədii imicin xüsusiyyətlərini sxemləşdirərək, onları iki kateqoriyadan olan əlaqələr kimi təsəvvür etmək olar: xarici və daxili. Birinci köhnə formaya, sonuncu isə bədii təsvirin məzmununa aiddir. Bununla belə, belə bir bölmə, mütləq hesab edilə bilməz, çünki xarici görünüş bir sıra xüsusiyyətləri görüntünün məzmununu və ya daxili xüsusiyyətlərini xarakterizə edən xüsusiyyətlərə aid edilə bilər.

Bədii həllər səthində yaranan bu xüsusiyyətlər, yaradıcı texnika, xarici xüsusiyyətləri və bədii imicin təzahürüdür. Dekorativ və tətbiqi sənətdə, bədii bir görüntüyü qəbul edərkən, eləcə də obyektin təsviri, obyektin forması, materialın və işlənmə metodları, rəng, dekorativ-bəzək mənbəyi, rəsm kimi xüsusiyyətlər yarandıqda olur.

Dekorativ və tətbiqi sənətdə bədii bir görünüş yaratmaqda iştirak edən ifadəli və vizual vasitələrin müxtəlifliyindən uzaq olan bu xarici elementlər, ancaq əsas olanlardır.

Mövzu ilə tanış olduqda görünüşün dayandığı ilk şey formadır. Forma bədii imicin obyektlərindən biri, bədii imicin xarici material elementidir və obyektin məqsədi ilə müəyyən edilir. Bir obyektin məqsədi maddi bir insan tələbatıdır. Mükəmməl və müxtəlif ehtiyaclar, insanları təmin edən obyektlərin müxtəlif formaları müxtəlifdir.

Bədii obrazın xarici xüsusiyyətlərindən biri, dövrün müxtəlif bədii üslubları, mədəniyyəti milli kimliyidir və s. Təsir altında müxtəlif tarixi dövrdə forma şəkli müəyyən bir müddət üçün bu və ya digər xüsusiyyətlər əldə edir. Filosof Qobbsa təbiiliyi anarxiya və ətrafa qarşı üsyan və müharibə kimi dəyərləndirirdi. Barokko sənətkarlığının geniş vüsət aldığı dövrdə parklarda və sahil kənarındakı gəzintilər, qladiator turnirlərinin yerini at gəzintisi, kart oyunu, cadu və sehirbazlığın yerini teatr tamaşaları, maskarad balları, atəşfəşanlıqlar tutmuş olur. Atrıq daili dekorasiyada portretlər, peyzaj rəsmləri ikonalar istifadə edilməyə başlandı. Musiqi isə mənəvi qidadandaha çox əyləncəyə dönmüş olur.

Forma, bir tərəfdən, ehtiyaca görə, məqsədə uyğun olaraq, digər tərəfdən - materialla müəyyən edilir.

Material çox vacibdir. İş üçün material seçimi xüsusilə ən mühim işdir. Hər bir maddə yalnız öz xüsusiyyətlərinə malikdir. İncəsənət və sənətkarlıq sənətinin əsərləri, materialın bu və ya formasından istifadə edərək, düşüncəni daha yüksək ifadə etmək üçün nəzərə alırlar. Materialın sənət və sənətkarlıq həyatında olduğu dəyəri o qədər də böyükdür ki, burada janrlara bölünmə maddi və ya hazırlanmış şəkildə uyğun şəkildə həyata keçirilir.

Əsrlər boyu insanlar müxtəlif materallardan istifadə ediblər, onları müxtəlif formalarda hazırlayıblar və son olaraq daha ekonomik və daha uyğun bir forma müəyyənləşdiriblər. Bu prosesdə insanların materaillərinin təbii gözəlliyini görüb onu hiss ediblər, mübaliğəli şəkildə desək daşı, ağacı, metalı adi bir materiya parçasını danışdırmağı bacarıblar.

Hər bir materailin özünə məxsus rəng çaları vardır. Təbii materialın öz rəngləri təəccüb ediləcək şəkildə müxtəlifdir. Tətbiqi-dekorativ incəsənət böyük bədii yük daşıyır. Qədim dövrlərdən incəsənəti yaradanlar rənglərin insanlara

təsirini hiss edib və onu obrazlı şəkildə ifadə etmişlər. Höte yazırdı: “Rəng bütün elementar mövcudluqlarda çox xüsusi bir yer tutur, görmə qabiliyyətinə təsir edir, və bu üsula insanın daxili aləminə nüfuz edir. İncəsənət elementi kimi götürülən rəng böyük estetik məqsədlərə riayət edə bilər.

Xarici xassələrinin təsviri, hətta ən ətraflı, dolğun təsəvvürün əsasında bədii obraz yaradıcılığı dekorativ-tətbiqi olaraq böyüyür olduğu barədə həll vermir. Bu xüsusiyyətləri - olsa-olsa yalnız forma xüsusiyyəti ola bilər. Burada rəssam mühüm nəticəyə gəlib ki, yaradıcılığında - fikir və hisslərini ifadə edir. Yalnız onlar, hər adamın başa düşdüyü dildə materialı danışmağa məcbur edə bilərlər, formasını canlandırmağa qadirdir, olarda qəbul etmə fikir və hissləri oyatmaqdır. Bu məzmun tərəfi obrazın xarici olmadan, əlbəttə ki, yoxdur.

Bədii obrazın ifadə etdiyi məzmun el arasında onun “canı, ürəyi” adlanır. Bəzən bir əşyaya baxanda deyirsən ki, bu iş ürəkdən görülüb, onda sanki sənətkarın necə ürəklə işlədiyi görünür. Canlı gözəlliyi görmək, onu dərk etmək, daşda, taxtada, parçada onu əks etmək və bu gözəlliyi qarşı şərəf hiss etdirmək heç də asan bir iş deyil. Məhz bədii və dekorativ-tətbiqi yaradıcılığın mürəkkəbliyi də elə bundadır. Çünki sənətkar sadəcə bir əşya yaratmır ona müəyyən bir anlam məna yükləyir.

Dekorativ- tətbiqi sənət düşüncə, duyğu və təsvirlərin bütün zənginliyindən bəlkə də ən vacib olanlar bizə işin milli xarakterini, onun sosial rolunu, estetik idealın ifadə dərəcəsini xatırladan insanlar olacaqdır. Bədii sənətlərin milli ənənələri öz xüsusiyyətlərini təşkil edir. Görünüşün milli, ənənəvi elementləri işi daha aydın başa düşür, yaxınlaşdırır. Bədii imicdə milli şəxs adətən fərdi təcrübə ilə ən səmimi, fərdi hissi ilə əlaqələndirilir. Bu yaxınlıq artıq başqa bir ölkənin xalq sənətini qarşılayacaqsınız. Ancaq müasir həyatdakı ənənəvi dünyanı da demək olmaz, çünki sənət şəkillərində, əsasən, ən vacib olan yeni bir həyatın, təsvirin və düşüncənin əsasını təşkil edən tərzdir. Xalqın tarixi keçmişi ilə bağlı düşüncələr hər zaman milli qürur hissi doğurur. Müasir ustaların məhsullarında da milli motivlər izlənilir.

Müasir dekorativ-tətbiqi yaradıcılıq iki formada mövcuddur: Sənət və sənaye. Onlar bu çətin sənət növündə real vəziyyəti əks etdirir. Bu formalarının hər birinin inkişafında özünəməxsus istiqamətlər, onların arasında müəyyən ümumi cəhətlər də mövcuddur. Bu, yaradıcılıq prosesinin erkən mərhələlərini xüsusi bilik, bacarıq, zövq və s. formalaşır, eyni zamanda onların hər birində əsasən bədii fikir həyata keçirilməsi formalarına doğru enirlər və müəyyən fərqlərə yeni əşyanın modelini yaradırlar.

Birinci istiqamət dekorativ və tətbiqi yaradıcılığın sənaye formasına aiddir. Bu sənaye müəssisəsində işləyən peşəkar sənətkarın fəaliyyəti və kütləvi istehsal üçün bir məhsulun prototipi ilə bağlıdır. Bu nümunəni yaratmaq fərdi yaradıcı bir prosesdir, əgər uğurlu olarsa onlardan minlərlə nüsxə çıxarılacaq. Müasir müəllimlər tədris təcrübəsində gələcək sənətçilərə yaradıcı bədii düşüncənin xüsusi formalarını öyrətməyə çalışırlar. Bu bir neçə mərhələdən ibarətdir. Birincisi idealda olan bədii yaradıcılıq, daş, parça, keramika və s istifadə edilərək yaradılır. Sonunadək model, hesablamalar, formanın yaradılması (rəsm, naxış, döymə və s.) üzərində iş görülür. Ümumiyyətlə, bütün bu əlaqələr hamı üçün ortaq yaradıcı bir prosesin nəticəsidir. Dekorativ və tətbiqi yaradıcılıq işinin nadir bir nümunəsi və kütləvi istehsal üçün prototip nəticədir. Bu proses zamanı peşəkar bədii yaradıcılıq bacarığı yaranır, zövq və yaradıcı düşüncə inkişaf edir.

Dekorativ və tətbiqi yaradıcılığın inkişafında ikinci istiqamət sənətkarlıq formasına aiddir və sənətkarlıq, fəaliyyəti ilə əlaqələndirilir, eləcə də köçürmə mərhələsində əl əməyi ilə məşğul olan kiçik seriyalı məhsullar istehsal edilir. Bütün mürəkkəb sosial mühitlərdə sənətkarlıq öz xüsusi həyatını yaşayır. Onların fəaliyyətinin əsas məqsədi müəyyən bölgələrin və bədii ənənələrini daha da qorumaq və inkişaf etdirmək, sənət üçün yüksək tələblərə cavab verən əsərlər yaratmaq, ehtiyac duyulduğu yerlərdə tükənməz bir yaradıcılıq arzusunu nümayiş etdirməyə imkanı verməkdir.

Dekorativ və tətbiqi sənətin inkişafında üçüncü istiqamət də sənətkarlıq formasına aiddir. Bu, sənət asudə çoxmilyonluq həvəskarlar, insan ordusunun yaratdığı əsəridir. Bir qayda olaraq, bədii işlə əlaqəli olmayan, xüsusi bir bədii

təhsilə malik olmayan insanlar da bu işlə məşğul olurlar. Bu proses fərdi həyatın dar bir sahəsinə qədər uzanır və müəyyən bir növ bədii özünəməxsus fəaliyyət növü olaraq, istirahətin yeni bir forması, əməyin dəyişdirilməsi formasıdır. Günümüzdə bir çox geyim elementlərində, əl əməyindən istifadə edilərək ilə daxili bəzəklərin vurulması gündəmə gəlib. Yaradıcılığın bu forması insanları maddi və mənəvi yaradıcılığa gətirir, zövq hissini, yüksək bədii ehtiyacları yaradır.

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Dekorativ tətbiqi sənət yaradıcılığın ən böyük sahələrindən biridir. Keramika, ağac, metal, şüşə istifadə edilərək hazırlanan məhsullar insan əməyinin və yaradıcılığının ən qədim məhsullarıdır, onlar tarixin bütün mərhələlərində sivilizasiyanın və mədəniyyətin mütərəqqi inkişafını özündə cəmləşdirir. Lakin, bu sahənin nəzəri cəhətdən inkişaf etməsi yeni dövrə aiddir. Dekorativ-tətbiqi sənətin bədii fəaliyyətin xüsusi bir sahəsi kimi qanuna uyğun

şəkildə inkişaf etməsi, öz ifadə vasitələrinin formalaşması və ictimaiyyətin özünüdərkinə böyük təsir göstərməsi yalnız XX əsrdə formalaşıb.

İlk zamanlarda gündəlik tələbatı ödəmək üçün yaradılan dekorativ sənət nümunələri zamanla bədii zövq, bir gözəllik nümunəsinə çevrildi. Dekorativ-tətbiqi sənət bədii yaradıcılıq dünyasıdır, çoxəsrlik tarixi boyu bəşər sivilizasiyasının yaratdığı hədsiz bədii predmetlərin müxtəlifliyidir. Bu sahə olmadan insan həyatını təsəvvür etmək mümkün deyildir. Hər şey mebel, qab-qacaq və paltar, ilk növbədə onun mənəvi aləmdə, insan həyatında müəyyən yer tutur.

Dekorativ sənət - ən azad və açıq yaradıcılıq növüdür. Məhz buna görə də onun missiyası, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişməsində cəmiyyətə kömək etməkdir.

Tətbiqi sənətin tarixi missiyası maddi mühitin bədii dizaynıdır, mənası və vəzifəsi insanları əhatə edən yaşayış məkanında gizlidir: obyektiv dünyada, həyat şəraitində, avadanlıq və texniki vasitələrlə, sənətkarlıq və estetik keyfiyyətlərlə ifadə olunur. Dekorativ - tətbiqi sənətin məqsədi fiziki və psixoloji cəhətdən insan həyatına rahat şərait yaratmaqdır, buna görə də bir bədii obyektə gözəlliyin və zəhmətin üzvi birləşməsi vacibdir.

Dekorativ - tətbiqi sənət milli mədəniyyətin təməlidir.

O, təsvir etmir, sadəcə yaradır - bu onun əsas fərqi. Dekorativ sənət əsərləri ənənəvi realistik rəsm və heykəltəraşlıqdan fərqlidir, o sanki "ikinci təbiət" formalaşdırır, arxitektura prinsipinə əsasən, təbiət hadisələrinə bənzəyir: formanın tikintisinin bədii nümunələrinə, onun memarlığına, ritminə, proporsional əlaqələrinə görə. Bu mənada onu "kiçik memarlıq" adlandırmaq olar. Dekorativ-tətbiqi sənətin ən mühüm vəzifəsi insanın həyatını mühitini əhatə edən obyektiv bir dünyanın meydana gəlməsidir. Bu sahədə çətin bir dilemma var. Ev əşyaları - mebel, yeməklər, toxuculuq, bəzəklər - stabil funksional vərdişlər və insanların estetik görünüşləri ilə əlaqəli ənənəvi aspektlərə malikdirlər. Onlar nəzərə alınmalıdır. Eyni zamanda, bu mövzuya ətraf mühitinin

stilistikasını və rənglənməsini, transformasiyasını yeniləmək üçün artan bir ehtiyac vardır. Bu problem müasir bədii formalaşma ilə həll olunmalıdır.

Xalq sənətinin dünyaya olan münasibətə, estetik zövqlərə və bütün mənəvi cəmiyyətə böyük təsiri vardır. Zamanımız texnologiyanın güclü inkişafı ilə, insanların gündəlik həyatı ilə xarakterizə olunur və bu sənətkarın yaradıcı qüvvələrinin əhatəsini genişləndirir. İnsanın sivilizasiyanın ən yeni nailiyyətlərinə uyğunlaşdırılması da dekorativ sənətin vəzifəsinə daxildir. Texniki tərəqqiyə əlavə olaraq, XX əsr ev təsərrüfatlarının istehsalının sürətlə inkişafı, istehlakçı üçün çətin bir seçim problemi yaradan məhsul çeşidinin genişləndirilməsi ilə xarakterizə olunur. Bir stil və ya moda əvəzinə, əsrin sonuna qədər kütləvi malların olduqca geniş və rəngli bir görünüşü var. Rəssam yeni bir vəzifə ilə qarşı -qarşıyadır bazar məhsullarının xaosunu düzəltmək üçün bir kompas yaratmaq, müəllifin yaradıcılığının nadir əsərlərə və geniş sərgi fəaliyyəti ilə genişləndirilməsinə yardımçı olmaq. Bu sahədə obyektiv sənətin ümumi estetik prinsipləri formalaşır, ansamblda olan əşyaların harmonik birləşmələri təklif olunur.

İndiki mərhələdə cəmiyyət tədricən əsrlər boyu milli mədəniyyətlə canlı əlaqəni bərpa edir. Bəşəriyyətin inkişaf tarixi boyunca insanın öz əlləri ilə etdiyi işlər orijinal və təkarəsiz olduğunu xatırladır. Zamanımızın dekorativ və tətbiqi yaradıcılığı gündəlik həyatda hər bir insanın düşüncələri və istəklərinə uyğun şəkildə çevrilməyə qadirdir. İnsanın yaradıcılığının başqa bir sahəsi bədii zövqün dekorativ və tətbiqi yaradıcılığı kimi güclü bir vasitəyə malikdir. Dekorativ və tətbiqi sənət növlərindən biri, origami sənətidir və bu sahə hazırda yenidən canlanmasını yaşayır.

Vaxt keçir, tarixi dövrlər, nəsillər əvəzlənir, amma xalqımızın bu əvəzsiz əsərləri yaşamağa davam edir və edəcəkdir.

Xalq sənəti, bildiyimiz kimi öz ənənələri, qanunları və xarakteri olan xalq sənətkarlarının yaradıcılıq işləridir. Bu işlər ilk növbədə həmin xalqın mədəniyyətini özündə cəmləşdirir və onlar harada olmaqlarından asılı olmayaraq bu peşəni çiçəkləndirirlər.

Diplom işinin mövzusu üzrə tədqiqatlar zamanı biz aşağıdakı nəticələrə gəldik:

Tərbiyə - bu sosial-mədəni fenomen kimi, müəyyən səviyyədə iqtisadi, siyasi, bədii-estetik inkişaf ilə bağlıdır.

Bədii-estetik tərbiyə şəxsiyyətin təşəkkülü, estetik dərk etmə gözəl, bədii zövqünün formalaşmasına, əl yaradıcılıq məhsulları - çoxşaxəli prosesin ən mühüm tərəflərindən biridir.

Biz iş prosesində biz dekorativ-tətbiqi sənət anlayışını estetik tərbiyə, onun forma və metodları, ədəbi estetik meyarları, estetik tərbiyə üzrə təcrübəni öyrənmişik və dekorativ-tətbiqi sənət anlayışını, təsnifatını aparıb mütəlif nəzəri materialları tədqiq etmişik.

Müasir dekorativ-tətbiqi sənət bütün mövcud materialların yaradıcı mənimsənilməsinin yüksək artistik səviyyəsi bədii əsərlərin uşaqların əxlaqi, intellektual və estetik təhsilinin zəruri elementi kimi qəbul etdiyini təsdiq etməyə imkan verir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Əfəndiyev R., Dünyamalıyeva S. Azərbaycan geyimləri. Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı 1997, 64 s.
2. Dünyamalıyeva S. S. Azərbaycan geyimlərinin bədii-dekorativ xüsusiyyətləri Bakı, "Elm" 2013, 488 s.
3. Vəliyev F. İ. XIX-XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan maddi mədəniyyəti Bakı, " Elm " 2006, 172 s.
4. Əliyeva G. Azərbaycan bədii parça və tikmələri Bakı, " Elm" 1990, 175 s.
5. Tağıyeva R.C Azərbaycanın dekorativ tətbiqi sənəti Bakı, "Elm" 1986, 101 s.
6. Mustafayev A.H. Azərbaycanın maddi mədəniyyət tarixi (etnoqrafik materiallar əsasında tipoloji tədqiq) Bakı, "Bakı universiteti" nəşriyyatı 2009, 420 s.
7. Kərim Kərimov Azərbaycan miniatürləri Bakı, 1980.
8. Əfəndiyev R.S. Azərbaycan geyimləri tarixi. Azərbaycan Elmlər Akademiyasının məruzələri XV cild № 9, 1959
9. Азербайджанский Государственный музей искусства им Р.Мустафаева, "Азербайджанский костюм" Баку-1963, 32 с.
10. Измайлова А.А. О народной одежде населения юго-восточных районов Азербайджана. Изв. АН Азерб. ССР. Сер. общест. наук, 1964, № 4
11. Эфендиев Т. Декоративно-прикладное искусство Азербайджана XIX начала XX Баку, "Çaşıoğlu" 2003, 135 с.
12. Məmmədova L.H., Ağamalıyeva Y.Ç., Paşayev B.S. Moda və kostyumun tarixi Bakı: Azərnəşr, 2009
13. Qasımova E., Məmmədova L. Kostyumun kompozisiyası, Təbib, 2013.
14. Yunusov N. R. Müasir modanın inkişaf tendensiyaları, Səda, 2006.
15. Мода и стиль. Современная энциклопедия. Москва, 2002
16. Коммисаржевский Ф. История костюма. Минск. Изд. Литература, 1998
17. Энштейн М.Н. Парадоксы новизны. Москва, Изд. Легромиздат, 1968

18. Пармон Ф.М. Композиция костюма. Москва: Изд. Легкая промышленность и бытовое обслуживание, 1985
19. Мода и ценность. Москва, Изд. Легпром, 1983
20. www.vikipediya.ru
21. <http://www.turkishtimedergi.com>
22. <https://www.modaturkiye.com>

XÜLASƏ

Dekorativ-tətbiqi sənətin tədrisi məhdud zaman çərçivəsində tamamlanmış, bütöv, tam şəkildə təlim-tərbiyə prosesinin bir kəsimini təşkil edir. **DTS və onun insan həyatındakı estetik rolunun analizi** zamanı aşağıdakı bir sıra məsələlər araşdırılmışdır.

“Yaradıcılıq - şəxsiyyətin inkişafında zəruri komponent kimi” adlı **I fəsildə**, yaradıcı şəxsiyyət – təhsil və tərbiyə prosesin ən vacib məqsədi açıqlanmış, dekorativ-tətbiqi sənət - yaradıcı insanın inkişaf vasitəsi kimi təhlil olunmuşdur. Həmçinin, bədii sənətkarlığın qısa xarakteristikası analiz edilmişdir.

“Bəşəriyyətin estetik tərbiyə probleminə nəzəri yanaşmalar” adlı **II fəsildə** estetik tərbiyə: konsepsiya, estetik təhsil meyarları, estetik tərbiyə formaları və metodları şərh edilmişdir.

“Dekorativ və tətbiqi sənət estetik tərbiyə vasitəsi kimi” adlı **III fəsildə** dekorativ-tətbiqi sənət anlayışı və təsnifatı, dekorativ sənətin inkişafında tarixi qanunauyğunluqlar, dekorativ-tətbiqi sənətin estetik xüsusiyyətləri açıqlanmış və dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində forma və bədii obrazlar estetik təsir alətləri göstərilmişdir.

“NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR” bölümündə dekorativ-tətbiqi sənətin bədii fəaliyyətin xüsusi bir sahəsi kimi qanuna uyğun şəkildə inkişaf etməsini nəzərə alaraq, onun ifadə vasitələrinin formalaşması və ictimaiyyətin özünüdərkinə böyük təsir göstərməsi vurğulanmışdır. Ümumiyyətlə, dekorativ sənət - ən azad və açıq yaradıcılıq növüdür. Məhz buna görə də onun missiyası, hərtərəfli inkişaf etmiş şəxsiyyətin yetişməsində cəmiyyətə kömək etməkdir. Tətbiqi sənətin tarixi missiyası maddi mühitin bədii dizaynıdır, mənası və vəzifəsi insanları əhatə edən yaşayış məkanında gizlidir: obyektiv dünyada, həyat şəraitində, avadanlıq və texniki vasitələrlə, sənətkarlıq və estetik keyfiyyətlərlə ifadə olunur. Dekorativ - tətbiqi sənətin məqsədi fiziki və psixoloji cəhətdən insan həyatına rahat şərait yaratmaqdır, buna görə də bir bədii obyektə gözəlliyin və zəhmətin üzvi birləşməsi vacibdir.

Резюме

Обучение декоративно-прикладному искусству в рамках полного учебного курса, в полной мере играет роль и учебно-воспитательного процесса. Ниже приведены некоторые из вопросов, которые были изучены в ходе исследования специфики ДПИ и его эстетической роли в жизни человека.

В главе I **«Творчество как важнейшая составляющая развития личности»** была описана важнейшая цель образования и воспитания, а декоративно-прикладное искусство проанализировано как средство развития творческой личности. Также был проведен анализ и дана краткая характеристика художественного ремесла.

Глава II, **«Теоретические подходы к проблемам эстетического воспитания»**, интерпретирует формы и методологию эстетического воспитания, рассматривая понятия, критерии эстетического воспитания, формы и методы воспитательного воздействия.

В главе III **«Декоративно-прикладное искусство как средство эстетического воспитания»** были изложены и изучены концепции и классификации декоративно-прикладного искусства, исторические факты развития декоративного искусства, эстетические особенности декоративно-прикладного искусства и эстетические эффекты форм и художественных образов в образцах декоративно-прикладного искусства.

В разделе **«Результаты и предложения»** было подчеркнуто, что декоративно-прикладное искусство возникло и развивается в соответствии с требованиями развивающихся общественных отношений, как специфическая область художественной деятельности. Формирование средств выражения ДПИ происходит под большим влиянием общественной потребности. Как правило, декоративное искусство является одним из самых свободных и открытых творческих процессов. Вот почему его миссия состоит в том, чтобы помочь сообществу вырастить полностью развитую личность.

Resume

Learning arts and crafts in the framework of a full training course, plays a full role of the teaching and upbringing process. Some of the questions about Arts and Crafts and its aesthetic role in human life are described below. In Chapter I, "**Creativity as the most important component of the development of the individual**", was described the most important goal of education and upbringing, were analyzed arts and crafts as a means of developing the creative personality. Also, an analysis was made and a brief description of the art craft was given.

Chapter II, "**Theoretical approaches to the problems of aesthetic education**", interprets the forms and methodology of aesthetic education, considering the concepts, criteria for aesthetic education, forms and methods of educational influence.

In Chapter III, "**Arts and Crafts as a Means of Aesthetic Education**", the concepts and classifications of arts and crafts, historical facts of the development of decorative art, the aesthetic features of arts and crafts and the aesthetic effects of forms and artistic images in samples of arts and crafts.

In the section "**RESULTS AND PROPOSALS**" it was noted that decorative and applied art arose and develops in accordance with the requirements of developing social relations, as a specific area of artistic activity. Formation of means of expression of Arts and Crafts occurs under the big influence of public requirement. As a rule, decorative art is one of the most free and open creative processes. That is why its mission is to help the community grow a fully developed personality. The historical mission of decorative art is the artistic design of the material environment, the meaning and task are hidden in the surrounding space: in the objective world, in conditions of life, with equipment and technical means, craftsmanship and aesthetic qualities.

ƏLAVƏLƏR

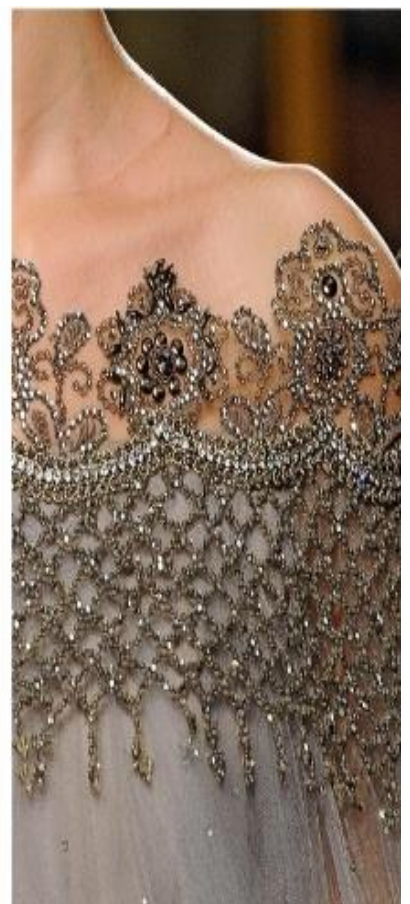

**874 m qrup magistrantı Həsənov Şəhriyar Rüstəm oğlunun
“DTS və onun insan həyatındakı estetik rolunun analizi” mövzusunda
magistr dissertasiyasının**

R E F E R A T I

Xalq yaradıcılığının bir hissəsi olan dekorativ-tətbiqi sənət, insanın inkişafında təsirli vasitələrdən biri hesab olunur. Cəmiyyətin mənəvi canlanması, çiçəklənməsi, milli kimliyin inkişafı, əcdada, tarixi kimliyə, xalq mədəniyyətinə olan maraq, müasir dövrdə yetişən gənc nəsillərin tərbiyəsinə və onun mənəvi inkişafına töhfə verən, olduqca mühüm bir prosesdir. Folklor (xalq yaradıcılığı) - xalqın mənəvi enerjisi, etnosun mənəvi potensialını qoruyan və inkişaf etdirən mənəvi dəyərlərin unikal bir dünyasıdır.

Xalq tətbiqi sənətinin uşaqların tərbiyəsindəki rolu və yeri barədə bir çox alimlər yazıblar. Onların fikirlərinə görə: incəsənət vətən haqqında ilk təəssüratı, mədəniyyət haqqında, gözəllik anlayışını, uşaqlarda ilkin sənət, yaradıcılıq ideyalarını formalaşdırır. Anadan gəlmə istedadlı insanlardan fərqli olaraq, yarada bilmək qabiliyyəti, sənət duyumu yalnız məqsədyönlü təlimlər, yaradıcılıq qabiliyyətinin yüksək səviyyədə inkişafını təmin etməyə imkan verir. Bu prosesə şəxsiyyət formalaşmağa başladığı mərhələdən (uşaqlıqlıq dövründən) tələq etməyə başlanmalıdır.

Dövlətimizin hazırkı inkişaf mərhələsində iqtisadi və siyasi dəyişikliklər fonunda estetik inkişaf və təhsil prosesinin məqsədi bəşəriyyətin hərtərəfli inkişafına nail olmaqdır.

Son vaxtlarda, bədii-estetik təhsil nəzəriyyəsinin və praktikasının problemlərinə şəxsiyyətin formalaşdırılması vasitəsi kimi reallığa, mənəvi və intellektual təhsil vasitəsinə, yəni tam inkişaf etmiş, mənəvi zəngin, münasibət qurmaq üçün vacib bir vasitə kimi diqqət yetirilmişdir.

Son iyirmi il ərzində psixoloqlar və pedaqoqlar vəziyyətdən çıxış yolu axtarırlar, müasir şəraitdə fərdiyyət probleminə yeni metodoloji yanaşmalar tapmaq üçün araşdırma aparırlar.

Dekorativ-tətbiqi sənətin təlim hissəsi özündə aşağıdakıları birləşdirir: zəhmətə alışmaq, iştirak etdiyin prosesindən məmnunluq duyğusunun inkişafı və onun nəticələrinin qəbul edilməsi, insanların həyatında əmək rolunu, gündəlik həyatda istifadə olunan materiallar və əl alətləri ilə tanış olmaq və əl işi bacarıqlarının əldə olunması.

Fikirlər inkişaf etməlidir: dəyərlər sistemi, psixoloji münasibətlər, effektiv işçi olmaq üçün lazım olan şəxsi keyfiyyətləri və bir tərəfdən, cəmiyyətə faydalı olmaq, digər tərəfdən isə şəxsi istəkləri həyata keçirmək. Milli iqtisadiyyatın inkişaf istiqamətləri ilə tanış olmaq, iş növləri, ümumi peşələr, ən çox istifadə edilən avadanlıq və vasitələrdən istifadə etməyi, bir vətəndaş və işçi yetişdirilməsi və formalaşması üçün zəruri şərait olan ictimai faydalı işi aşılamaq lazımdır.

Mövzunun aktuallığı. Xalq tətbiqi sənətinin uşaqların tərbiyəsindəki rolu və yeri barədə bir çox alimlər yazıblar. Onların fikirlərinə görə: incəsənət vətən haqqında ilk təəssüratı, mədəniyyət haqqında, gözəllik anlayışını, uşaqlarda ilkin sənət, yaradıcılıq ideyalarını formalaşdırır. Anadan gəlmə istedadlı insanlardan fərqli olaraq, yarada bilmək qabiliyyəti, sənət duyumu yalnız məqsədyönlü təlimlər, yaradıcılıq qabiliyyətinin yüksək səviyyədə inkişafını təmin etməyə imkan verir. Bu prosesə şəxsiyyət formalaşmağa başladığı mərhələdən (uşaqlıqlıq dövründən) tələq etməyə başlanmalıdır. Beləliklə, mövzu aktuallığı ilə seçilir, çünki burada dekorativ tətbiqi sənətin insan həyatındakı yerinin mühümlüyünü nəzərə alaraq onun cəmiyyətdəki estetik rolu təhlil edilir.

Tədqiqatın predmet və obyekt. Dissertasiyada insanın estetik tərbiyə prosesi tədqiqatın obyektinə olub ümumi şəkildə təhlil edilmişdir. Dekorativ-tətbiqi sənət isə estetik tərbiyə vasitəsi kimi dissertasiyanın predmeti olaraq qəbul edilmiş və geniş şəkildə tədqiq olunmuşdur.

Tədqiqatın əsas məqsədi və vəzifələri – Dekorativ-tətbiqi sənət vasitələri ilə estetik tərbiyə təcrübəsini öyrənərək ona təsir göstərən amilləri analiz etməkdən ibarətdir.

Dissertasiyada bu məqsədlə aşağıdakı əsas məsələlər araşdırılmışdır:

1. Estetik tərbiyə anlayışının açılması;
2. Estetik tərbiyənin kriteriyaları;
3. Estetik tərbiyənin forma və metodları;
4. Dekorativ tətbiqi sənət konsepsiyası və təsnifatı;
5. Dekorativ tətbiqi incəsənətin növlərinin tarixən yaranması və formalaşmasını prosesini analiz etmək;
6. Yaradıcılıq prosesinin quruluşunu araşdırmaq;
7. Yaradıcılıq prosesinin mərhələlərini müəyyən etmək.

Tədqiqatın informasiya bazası və işlənməsi metodları qarşıya qoyulan məsələlərə sistemli şəkildə yanaşmaqla, dizayn aləmində dekorativ tətbiqi sənət vasitəsilə estetik tərbiyənin formalaşmasının səmərəli tədqiqatı üsullarına əsaslanır ki, bu da arxiv materialları, elmi və tarixi mənbələr və internet xidmətləri vasitəsi ilə müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın təcrübi əhəmiyyəti. Dekorativ-tətbiqi sənət funksional texnoloji savadlılığın inkişafına kömək edir, ümumi politexnik bilik və bacarıqlarının, peşə fəaliyyəti bütün sahələr üzrə lazımı, əməksevərlik, zəhmətə hörmətlə yanaşılması, qayğıkeşlik, qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün əzmkarlıq, işgüzarlıq, prosesə yaradıcı yanaşma, qərarların qəbulu kimi bir çox mühüm keyfiyyətlər şəxsiyyəti formalaşdırır. Dekorativ-tətbiqi sənətin tədrisi məhdud zaman çərçivəsində tamamlanmış, bütöv, tam şəkildə təlim-tərbiyə prosesinin bir kəsimini təşkil edir. O zəncirin bir halqasıdır və konkret təhsil və tərbiyə məsələləri ilə məşğul olur. Bundan çıxış edərək, dekorativ tətbiqi sənətin öyrənilməsində konkret vəzifələri müəyyən etmək mümkündür.

Yuxarıda göstərilən məsələlər nəzərə alınaraq dissertasiyada DTS və onun insan həyatındakı estetik rolunu əks etdirən faktorlar təhlil olunaraq bütövlükdə cəmiyyətə tətbiq edilə bilər.

Dissertasiyanın əsas müddəaları və əldə edilən nəticələri həmçinin Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti “Texnologiya və Dizayn” fakültəsinin diplom, eləcə də sərbəst işlərində, həmçinin mühazirə kurslarında istifadə oluna bilər.

Disserrtasiya işin strukturu və həcmi. Disserrtasiya işi giriş, 3 fəsil, nəticə və təkliflər, disserrtasiya işinə edilmiş əlavə və istifadə edilən ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiya işinin ümumi həcmi 76 səh, 7 şəkildən ibarətdir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Estetik yaradıcılıq qabiliyyətinin formalaşması olmadan insanların hərtərəfli inkişafına nail olmaq mümkün deyil. Buna görə də, estetik yaradıcılıq qabiliyyətini təşkil edən estetik zövqün düzgün inkişafında rol oynayan amillərin araşdırılması dissertasiyanın elmi yeniliyi hesab edilə bilər.

“Yaradıcılıq - şəxsiyyətin inkişafında zəruri komponent kimi” adlı **I FƏSİLDƏ**, yaradıcı şəxsiyyət – təhsil və tərbiyə prosesin ən vacib məqsədi açıqlanmış, dekorativ-tətbiqi sənət - yaradıcı insanın inkişaf vasitəsi kimi təhlil olunmuşdur. Həmçinin, bədii sənətkarlığın qısa xarakteristikası analiz edilmişdir.

“Bəşəriyyətin estetik tərbiyə probleminə nəzəri yanaşmalar” adlı **II FƏSİLDƏ** estetik tərbiyə: konsepsiya, estetik təhsil meyarları, estetik tərbiyə formaları və metodları şərh edilmişdir.

“Dekorativ və tətbiqi sənət estetik tərbiyə vasitəsi kimi” adlı **III FƏSİLDƏ** dekorativ-tətbiqi sənət anlayışı və təsnifatı, dekorativ sənətin inkişafında tarixi qanunauyğunluqlar, dekorativ-tətbiqi sənətin estetik xüsusiyyətləri açıqlanmış və dekorativ-tətbiqi sənət nümunələrində forma və bədii obrazlar estetik təsir alətləri göstərilmişdir.

“NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR” bölümündə dekorativ-tətbiqi sənətin bədii fəaliyyətin xüsusi bir sahəsi kimi qanuna uyğun şəkildə inkişaf etməsini nəzərə alaraq, onun ifadə vasitələrinin formalaşması və ictimaiyyətin özünüdərkinə böyük təsir göstərməsi vurğulanmışdır. Ümumiyyətlə, dekorativ sənət - ən azad və açıq yaradıcılıq növüdür. Məhz buna görə də onun missiyası, hərtərəfli inkişaf etmiş

şəxsiyyətin yetişməsində cəmiyyətə kömək etməkdir. Tətbiqi sənətin tarixi missiyası maddi mühitin bədii dizaynıdır, mənası və vəzifəsi insanları əhatə edən yaşayış məkanında gizlidir: obyektiv dünyada, həyat şəraitində, avadanlıq və texniki vasitələrlə, sənətkarlıq və estetik keyfiyyətlərlə ifadə olunur. Dekorativ - tətbiqi sənətin məqsədi fiziki və psixoloji cəhətdən insan həyatına rahat şərait yaratmaqdır, buna görə də bir bədii obyektə gözəlliyin və zəhmətin üzvi birləşməsi vacibdir.

Magistrant:

Ş.R.Həsənov

Elmi rəhbər:

s.ü.f.d.L.H.Məmmədova